

Finance and Inequality in Thailand

*Weerachart Kilenthong**

*Research Institute for Policy Evaluation and Design,
University of the Thai Chamber of Commerce, Thailand*

Received 12 September 2016, Received in revised form 25 November 2016,
Accepted 30 November 2016, Available online 1 December 2016

Abstract

Although income inequality within Thailand is considerable, it is not exhibiting any alarming upward trend. On the other hand, consumption inequality has been steadily decreasing over the last decade. The relationship between income inequality and income per-capita corresponds to a Kuznets' curve, which represents an inverted-U shape. The social mobility of Thai households, especially those with formal access to finance, is reasonably high. This paper outlines findings concerning two main mechanisms, risk management and borrowing constraints, through which formal financial access can affect inequality, and provides supporting empirical evidence for the conclusions presented.

Keywords: Inequality, Kuznets' curve, social mobility, formal financial access, borrowing constraints, risk management

JEL Classifications: D31, G21, I3

บทบาทของการเงินต่อความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย

วีระชาติ กิเลนทอง

สถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบายมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ประเทศไทย

บทคัดย่อ

แม้ว่าความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ในประเทศไทยจะอยู่ในระดับสูง แต่มีแนวโน้มสูงขึ้นแต่อย่างใด ต่างจากความเหลื่อมล้ำด้านการบริโภคที่มีแนวโน้มลดลงอย่างชัดเจน ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างความเหลื่อมล้ำด้านรายได้และรายได้เฉลี่ยมีลักษณะเป็นแบบตัวยูกลับหัว (inverted U-shaped) ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของ Kuznets' curve ยิ่งไปกว่านั้น ครัวเรือนไทยสามารถปรับเปลี่ยนฐานะได้ดีพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่สามารถเข้าถึงการใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการ นอกจากนี้ ผู้เขียนนำเสนอกลไกที่สถาบันการเงินสามารถมีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำได้ทั้งหมดสองด้าน คือ การจัดการความเสี่ยง และแหล่งเงินทุนสำหรับประกอบธุรกิจ พร้อมทั้งนำเสนอหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชี้ให้เห็นบทบาทของสถาบันการเงินในทั้งสองด้าน

คำสำคัญ: ความเหลื่อมล้ำ สถาบันการเงินแบบทางการ ข้อจำกัดในการกู้ยืมเงิน การบริหารความเสี่ยง

1. บทนำ

ความเหลื่อมล้ำ (inequality) เป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจและมีการโต้เถียงกันอย่างมากในทุกประเทศทั่วโลก สำหรับประเทศไทย ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ (income inequality) กลายเป็นประเด็นที่ได้รับความนิยมสูงสุดในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มีการเขียนบทความเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำด้านรายได้หรือการกระจายรายได้จำนวนมาก ทั้งในรูปแบบที่เป็นวิชาการและในรูปแบบงานเขียนทั่วไป

ในต่างประเทศ Piketty and Goldhammer (2014) มีส่วนทำให้หัวข้อนี้เป็นที่สนใจและได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำด้านรายได้จากข้อมูลทั่วโลก และสรุปว่าการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องของความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นผลจากการที่ผลตอบแทนต่อทุนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม Piketty and Goldhammer (2014) ไม่ได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของตลาดการเงินต่อปรากฏการณ์ที่เขายกมาอธิบายมากเท่าที่ควร ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยทางเศรษฐศาสตร์ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ที่ให้ความสำคัญต่อบทบาทของสถาบันการเงินต่อประสิทธิภาพการผลิตและความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ ยกตัวอย่างเช่น Banerjee and Newman (1993); Lloyd-Ellis and Bernhardt (2000); Townsend and Ueda (2006); Jeong and Townsend (2007) ซึ่งเป็นแบบจำลองดุลยภาพทั่วไปที่ประชากรสามารถเลือกประกอบอาชีพได้โดยมีข้อจำกัดด้านการกู้ยืม (general equilibrium model with occupational choices and borrowing constraints) แบบจำลองกลุ่มนี้มีข้อสรุปที่คล้ายคลึงกันคือ ในช่วงแรกของการพัฒนาเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ส่วนใหญ่จะตกอยู่กับเจ้าของทุน ซึ่งจะส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้เพิ่มขึ้น แต่เมื่อระบบทุนนิยมพัฒนามากขึ้นเรื่อย ๆ ประชากรส่วนใหญ่จะได้ประโยชน์อย่างทั่วถึง และทำให้ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ลดลงในที่สุด ซึ่งเป็นข้อสรุปที่สนับสนุนแนวคิดของ Kuznets and Jenks (1953) ที่เสนอว่า ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้เฉลี่ยต่อหัวและความเหลื่อมล้ำด้านรายได้จะอยู่ในรูปของเส้นโค้งแบบตัวยูกลับหัว (inverted U-shape) หรือที่รู้จักกันในนามเส้นโค้งของคุสเน็ตส์ (Kuznets curve) ซึ่งแตกต่างจากบทสรุปของ Piketty and Goldhammer (2014)

บทความนี้ได้ศึกษาความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ของประชาชนในประเทศไทย¹ โดยให้ความสำคัญกับบทบาทของการใช้บริการสถาบันการเงินต่อความเหลื่อมล้ำเป็นพิเศษ ผู้เขียนนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การแยกส่วนประกอบของดัชนีความเหลื่อมล้ำ (index decomposition) และ transition probability matrix ของการเลื่อนชั้นฐานะ โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างตามเงื่อนไขการใช้บริการสถาบันการเงิน และที่สำคัญ บทความนี้นำเสนอกลไกหรือช่องทางที่ระบบการเงินสามารถมีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำ ผ่านมุมมองของแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ช่องทางหลัก คือ (1) การจัดการความเสี่ยง ซึ่งมีหลักการสำคัญว่า การใช้บริการระบบการเงินผ่านสถาบันการเงินแบบทางการจะมีส่วนช่วยให้ผู้ใช้บริการสามารถจัดการกับความเสี่ยงเฉพาะตัว (idiosyncratic risks) ได้ดีกว่า (2) การเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับประกอบธุรกิจ ซึ่งมีหลักการสำคัญว่า การใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการจะมีส่วนช่วยให้ครัวเรือนสามารถเลือกประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) ได้ง่ายขึ้น เนื่องจากการใช้บริการสถาบันการเงินช่วยลดปัญหาข้อจำกัดทางการเงิน (financial constraints) ยิ่งไปกว่านั้น เรายังนำเสนอหลักฐานเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้องกับกลไกทั้งสอง ทั้งจากการสำรวจความรู้จากงานวิจัยในอดีต และผลการวิเคราะห์ของผู้เขียน

นอกจากนี้ บทความยังสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย แกะไขข้อมูลให้เป็นปัจจุบันที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ และประยุกต์ใช้วิธีการแยกส่วนประกอบของดัชนี Thiel-L ที่พัฒนาขึ้นโดย Bourguignon (1979) และ Shorrocks (1980) การแยกส่วนประกอบช่วยให้เราสามารถเห็นถึงความสำคัญของแต่ละปัจจัยต่อความเหลื่อมล้ำได้เป็นอย่างดี ยิ่งไปกว่านั้น บทความนี้วัดความเหลื่อมล้ำด้านการบริโภค (consumption

¹ บทความของ ดร.กอบศักดิ์ ภูตระกูล ในงานสัมมนาประจำปีธนาคารแห่งประเทศไทยปี 2556 ได้สรุปและรวบรวมข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำไว้อย่างน่าสนใจ

inequality) ทั้งในรูปของดัชนีความเหลื่อมล้ำและ transition probability matrix ทั้งนี้ ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ชี้ให้เห็นว่าการบริโภคเป็นดัชนีที่สะท้อนถึงระดับความมั่งคั่งของครัวเรือนได้ดีกว่ารายได้

หัวข้อที่ 2 ของบทความนำเสนอสภาพความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน รวมทั้งหลักฐานที่สนับสนุนเส้นโค้งของคุสเน็ตส์ (Kuznets curve) หัวข้อที่ 3 นำเสนอบทสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับปัจจัยที่มีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย พร้อมทั้งหลักฐานที่ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของการใช้บริการสถาบันการเงินต่อความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย หัวข้อที่ 4 นำเสนอกลไกหรือช่องทางที่ระบบการเงินสามารถเข้ามามีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำผ่านมุมมองของแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์ นำเสนอหลักฐานเชิงประจักษ์จากงานวิจัยในอดีต และหลักฐานจากการวิเคราะห์ของผู้เขียนเอง และหัวข้อสุดท้ายนำเสนอข้อสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2. สภาพความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย จากอดีตถึงปัจจุบัน

หัวข้อนี้สรุปความรู้เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ของประชาชนในประเทศไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่เป็นข้อค้นพบ ความรู้ และผลการวิเคราะห์จากงานวิจัยจำนวนมากที่ได้นำเสนอข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ของประชาชนในประเทศไทยไว้อย่างน่าสนใจ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้นำผลการศึกษาดัง ๆ มาปรับ/พัฒนาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันมากขึ้น และเพื่อเป็นการประหยัดเนื้อที่ในบทความ บทสรุปในส่วนนี้จะไม่อธิบายทุกรายละเอียดของงานวิจัยแต่ละชิ้น ผู้อ่านสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จากงานวิจัยต้นฉบับ

นักเศรษฐศาสตร์ได้คิดค้นดัชนีเพื่อวัดระดับความเหลื่อมล้ำ (inequality) ไว้เป็นจำนวนไม่น้อย² โดยดัชนีที่ได้รับความนิยมมากที่สุดสำหรับบุคคลทั่วไปคือ ค่าสัมประสิทธิ์ของจีนี (Gini coefficient) G ซึ่งสามารถคำนวณได้จากสูตรต่อไปนี้

$$G = \frac{1}{2n^2\mu} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |y_i - y_j| \quad (1)$$

โดยที่ n คือจำนวนตัวอย่าง y_i คือค่าของตัวแปรที่สนใจ (ส่วนใหญ่หมายถึงรายได้) ของตัวอย่าง i และ μ คือค่าเฉลี่ยของตัวแปรที่สนใจ หรือค่าเฉลี่ยของ y_i นั่นเอง นอกจากนี้ ดัชนีที่ได้รับความนิยมอีกตัวหนึ่งคือ ค่าดัชนี Thiel-L ซึ่งสามารถคำนวณได้จากสูตรต่อไปนี้

$$T_L = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \ln \frac{\mu}{y_i} \quad (2)$$

ค่าดัชนี Thiel-L เป็นดัชนีที่เหมาะสมสำหรับการแยกส่วนประกอบ (decomposition) ซึ่งช่วยให้เราสามารถศึกษาบทบาทของปัจจัยต่าง ๆ ต่อความเหลื่อมล้ำได้ดี หากเราแบ่งตัวอย่างออกเป็น K กลุ่ม ตามปัจจัยที่เราสนใจ เราจะสามารถแยกส่วนประกอบ ค่าดัชนี Thiel-L ออกเป็นความเหลื่อมล้ำภายในกลุ่ม (within-group inequality: WI) และความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่ม (between-group inequality: BI) ได้ดังนี้³

² ผู้อ่านสามารถศึกษาเรื่องการวัดความเหลื่อมล้ำเพิ่มเติมได้จาก Ray (1998) และ Sen (1997)

³ ความสามารถในการแยกส่วนของค่าดัชนี Thiel-L หมายความว่า $T_L = WI + BI$

$$WI = \sum_{k=1}^K p^k T_L^k \quad (3)$$

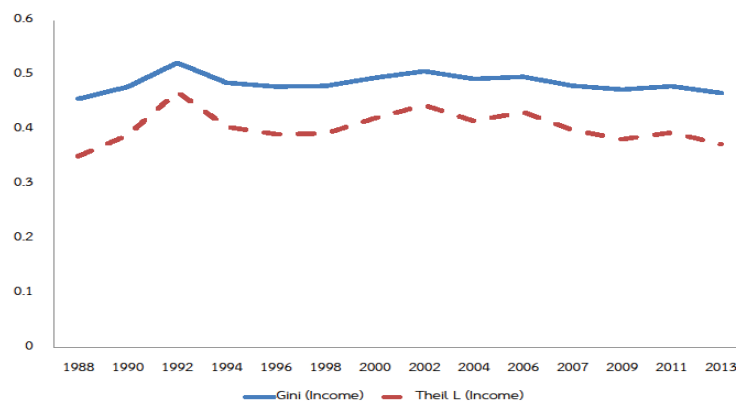
$$BI = \sum_{k=1}^K p^k \ln \frac{\mu}{\mu^k} \quad (4)$$

โดยที่ , T_L^k , p^k และ μ^k คือค่าดัชนี Thiel-L ของกลุ่ม k , สัดส่วนของตัวอย่างในกลุ่ม k , และค่าเฉลี่ยของตัวแปรที่สนใจในกลุ่ม k ตามลำดับ

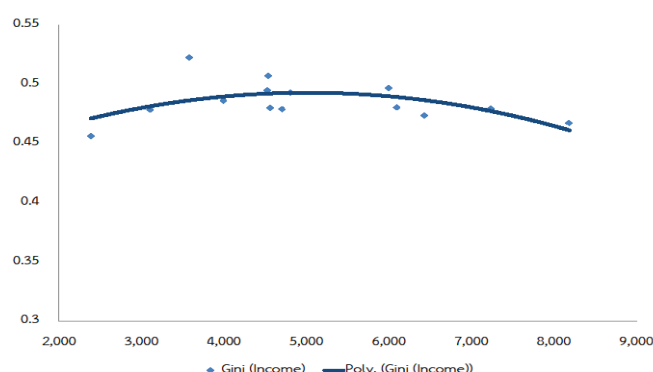
รูปภาพที่ 1 แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ระดับความเหลื่อมล้ำทางรายได้ (income inequality) ซึ่งวัดโดยค่าสัมประสิทธิ์ของจีนี และค่าดัชนี Thiel-L ของประเทศไทย มีแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งเป็นการยืนยันว่าผลการวิเคราะห์โดยใช้ค่าดัชนี Thiel-L น่าจะได้ผลคล้ายคลึงกับการใช้ค่าสัมประสิทธิ์ของจีนี นอกจากนี้ รูปภาพที่ 1 ยังแสดงให้เห็นว่า แม้ระดับความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยยังอยู่ในระดับที่ค่อนข้างสูง แต่ไม่ได้มีแนวโน้มปรับตัวสูงขึ้น ดังที่ปรากฏในหลายประเทศในภูมิภาคเอเชีย ผู้เขียนเห็นด้วยกับข้อสรุปของ ดร.กอบศักดิ์ ภูตระกูล ที่ว่า “ปัญหาการกระจายรายได้ปรับตัวดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา ซึ่งลดลงในช่วงเวลาที่หลาย ๆ ประเทศทั่วโลก ทั้งที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนาต่างต้องเผชิญกับปัญหาการกระจายรายได้ที่ทวีความรุนแรงขึ้นอีกครั้ง”

นอกจากนี้ เมื่อนำเอาค่าสัมประสิทธิ์ของจีนีของรายได้ต่อหัว มาแสดงคู่กับค่าเฉลี่ยรายได้ต่อหัวของประชากร โดยคำนวณจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (Socio-Economic Survey: SES) ดังแสดงในรูปภาพที่ 2 จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างค่าสัมประสิทธิ์ของจีนีของรายได้ต่อหัว และค่าเฉลี่ยรายได้ต่อหัวมีลักษณะเป็นแบบตัวยูกลับหัว (inverted U-shaped) กล่าวคือ เส้นโค้งที่เข้ากับข้อมูลได้ดี (fitted curve) มีลักษณะเป็นแบบตัวยูกลับหัว ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของ Kuznets and Jenks (1953) หรือ Kuznets' curve และข้อค้นพบส่วนนี้สอดคล้องกับข้อค้นพบใน Ikemoto and Uehara (2000); Jeong (2008); Paweenawat and McNown (2014)

รูปที่ 1: ค่าสัมประสิทธิ์ของจีนีและค่าดัชนี Thiel-L ของรายได้ต่อหัว (income per capital)
ระหว่างปี พ.ศ. 2531 ถึงปี พ.ศ. 2556

รูปที่ 2: ความสัมพันธ์ระหว่างสัมประสิทธิ์ของจีนิของรายได้ต่อหัวและรายได้ต่อหัวเฉลี่ย
หรือ Kuznets' curve สำหรับประเทศไทย

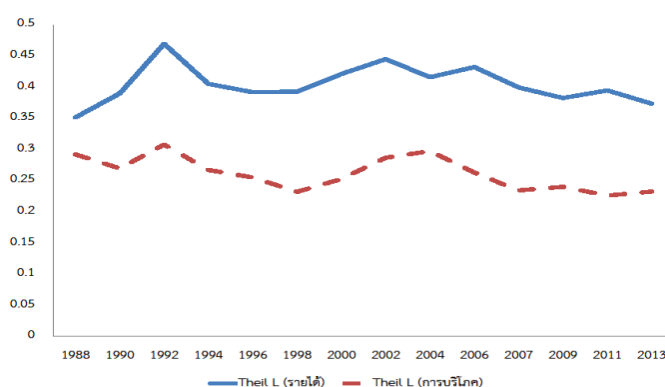

ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES)

2.1 ความเหลื่อมล้ำด้านการบริโภค (Consumption Inequality)

ตามหลักการของทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ ระดับการบริโภคหรือค่าใช้จ่ายสะท้อนถึงระดับความมั่งคั่งของครัวเรือนได้ดีกว่าระดับรายได้ซึ่งมักจะเปลี่ยนแปลงขึ้นลงได้ตามช่วงเวลา ดังนั้น เราควรพิจารณาความเหลื่อมล้ำด้านการบริโภค (consumption inequality) ด้วยเช่นกัน รูปภาพที่ 3 แสดงค่าความเหลื่อมล้ำด้านรายได้และการบริโภคซึ่งวัดโดยค่าดัชนี Thiel-L จะเห็นได้ว่า โดยทั่วไป ความเหลื่อมล้ำด้านการบริโภคมีค่าต่ำกว่าความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ อย่างชัดเจน⁴ อย่างไรก็ตาม ความเหลื่อมล้ำทั้งสองประเภทมีแนวโน้มที่คล้ายคลึงกันอย่างมาก โดยสรุป เราจะเห็นได้ว่า ปัญหาความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ไม่ได้มีแนวโน้มที่แย่ลงแต่อย่างใด

รูปที่ 3: ค่าดัชนี Thiel-L ของรายได้ต่อหัว (income per capita) และค่าดัชนี Thiel-L ของการบริโภคหรือค่าใช้จ่ายต่อหัว (consumption/expenditure per capita) ระหว่างปี พ.ศ. 2531 ถึงปี พ.ศ. 2556

ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES)

⁴ การที่ระดับความเหลื่อมล้ำด้านรายได้มีค่าสูงกว่าความเหลื่อมล้ำด้านการบริโภคน่าจะเป็นผลมาจากการที่รายได้นั้นรวมเอาส่วนความเสี่ยงเฉพาะตัว (idiosyncratic risks) และความเสี่ยงชั่วคราว (transitory shocks) เข้ามาด้วย ในขณะที่ระดับการบริโภคจะได้รับผลกระทบจากส่วนนี้ไม่มากนัก ซึ่งเป็นผลการศึกษาที่พบโดยทั่วไปในงานวิจัยเรื่องการแบ่งปันความเสี่ยง (risk sharing literature) และงานวิจัยเรื่องรายได้ถาวร (permanent income literature)

2.2 ความเหลื่อมล้ำทางโอกาส: การปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคม (Social Mobility)

ความสามารถในการปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคม (social mobility) เป็นดัชนีชี้วัดหนึ่งซึ่งบ่งบอกถึงความเหลื่อมล้ำทางโอกาสได้เป็นอย่างดี หากสังคมมีความเหลื่อมล้ำทางโอกาสสูง เราควรจะพบว่า โอกาสที่ครัวเรือนยากจนจะเลื่อนชั้นสูงขึ้นมีน้อยมาก ในทางตรงกันข้าม หากความเหลื่อมล้ำในสังคมมีน้อย ให้โอกาสอย่างทั่วถึง เราก็ควรจะเห็นว่า โอกาสที่ครัวเรือนยากจนจะเลื่อนชั้นสูงขึ้นมีค่าสูง

บทความนี้วัดความสามารถในการปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคม โดยใช้ transition probability matrix ซึ่งบอกถึงความเป็นไปได้ที่จะเปลี่ยนสถานะทางสังคมในครั้งถัดไป (วัดโดยใช้สัดส่วนของตัวอย่าง) ที่ครัวเรือนในแต่ละช่วงฐานะทางสังคมในปีต้น จะมีระดับฐานะทางสังคมต่าง ๆ ในปีท้าย ผู้เขียนแบ่งครัวเรือนออกเป็น 5 กลุ่ม ตามระดับรายได้ต่อหัว ดังนี้

- 1) กลุ่มยากจน มีรายได้ต่อหัวไม่เกินเปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 20
- 2) กลุ่มค่อนข้างยากจน มีรายได้ต่อหัวไม่เกินเปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 21 ถึง 40
- 3) กลุ่มชนชั้นกลาง มีรายได้ต่อหัวไม่เกินเปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 41 ถึง 60
- 4) กลุ่มฐานะค่อนข้างดี มีรายได้ต่อหัวไม่เกินเปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 61 ถึง 80
- 5) กลุ่มฐานะดี มีรายได้ต่อหัวไม่น้อยกว่าเปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 81

หากสังคมมีความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสสูง เราคาดการณ์ว่าโอกาสในการปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคมจะเกิดขึ้นได้ยาก โดยดูได้จากค่าที่ตัวเลขในแนวทแยง (diagonal) ของ transition probability matrix ที่มีค่าสูง ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนไทยสามารถปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคมได้ค่อนข้างดี จากตารางที่ 1 โดยที่ร้อยละ 62 ของครัวเรือนที่ยากจน (20 เปอร์เซ็นต์ไทล์แรก) ในปี พ.ศ. 2549 สามารถปรับเลื่อนฐานะสูงขึ้นได้ในปี พ.ศ. 2555 ในขณะที่กลุ่มชนชั้นกลางปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคมมากที่สุด ส่วนกลุ่มที่มีฐานะดี เป็นกลุ่มที่สามารถรักษาสถานะของตนได้ดีที่สุด

ตารางที่ 1: Transition Probability Matrix สำหรับรายได้ต่อหัวระหว่างปี 2549 ถึงปี 2555

ระดับชั้นฐานะ	ยากจน	ค่อนข้างยากจน	ชนชั้นกลาง	ฐานะค่อนข้างดี	ฐานะดี
ยากจน	38.12	23.55	16.37	12.77	9.18
ค่อนข้างยากจน	26.85	26.55	20.26	14.87	11.48
ชนชั้นกลาง	19.24	24.83	23.63	18.84	13.46
ฐานะค่อนข้างดี	10.68	16.87	25.75	26.25	20.46
ฐานะดี	5.08	8.18	14.06	27.22	45.46

ที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel)

เช่นเดียวกับการวัดระดับความเหลื่อมล้ำโดยรวม ผู้เขียนสนับสนุนการวัดความสามารถในการเปลี่ยนฐานะทางสังคม (social mobility) โดยใช้ข้อมูลการบริโภค เนื่องจากเป็นข้อมูลที่น่าจะสะท้อนถึงระดับความมั่งคั่งหรือฐานะของครัวเรือนได้ดีกว่าระดับรายได้ ตารางที่ 2 แสดง transition probability matrix สำหรับการบริโภคต่อหัวของครัวเรือน ระหว่างปี พ.ศ. 2549 ถึงปี พ.ศ. 2555 ซึ่งชี้ให้เห็นว่า โดยภาพรวม ครัวเรือนไทยสามารถปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคมได้ค่อนข้างดี ไม่ว่าเราจะพิจารณาจากการบริโภคต่อหัวหรือรายได้ต่อหัว อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบตารางที่ 1 และ 2 อย่างถี่ถ้วนมากขึ้น จะพบว่า การเปลี่ยนฐานะทางสังคมในด้านการบริโภคนั้นต่ำกว่าด้านรายได้ชัดเจน ดูได้จากค่าตัวเลขในแนวทแยงของตาราง 2 ที่สูงกว่าค่าตัวเลขในแนวทแยงของตารางที่ 1 ผู้เขียนเชื่อว่า ผลลัพธ์ส่วนนี้

น่าจะเป็นผลมาจากการที่การบริโภคสามารถสะท้อนระดับความมั่งคั่งของครัวเรือนได้มากกว่ารายได้ เห็นได้จากผลการวิเคราะห์จากข้อมูลความมั่งคั่งต่อหัวที่ใกล้เคียงกับกรณีของการบริโภคอย่างมาก⁵ ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 2: Transition Probability Matrix สำหรับการบริโภคต่อหัว ระหว่างปี พ.ศ. 2549 ถึงปี พ.ศ. 2555

ระดับขั้นฐานะ	ยากจน	ค่อนข้างยากจน	ชนชั้นกลาง	ฐานะค่อนข้างดี	ฐานะดี
ยากจน	42.91	28.14	15.67	8.38	4.89
ค่อนข้างยากจน	24.75	28.34	22.65	15.37	8.88
ชนชั้นกลาง	18.84	22.83	26.72	20.54	11.07
ฐานะค่อนข้างดี	9.38	14.07	23.15	28.54	24.85
ฐานะดี	4.09	6.58	11.86	27.12	50.35

ที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel)

ตารางที่ 3: Transition Probability Matrix สำหรับระดับความมั่งคั่งต่อหัว (wealth per capita) ระหว่างปี พ.ศ. 2549 ถึงปี พ.ศ. 2555

ระดับขั้นฐานะ	ยากจน	ค่อนข้างยากจน	ชนชั้นกลาง	ฐานะค่อนข้างดี	ฐานะดี
ยากจน	48.3	20.76	14.37	9.88	6.69
ค่อนข้างยากจน	22.26	28.34	24.85	14.97	9.58
ชนชั้นกลาง	13.96	27.02	28.02	18.74	12.26
ฐานะค่อนข้างดี	9.28	19.06	22.46	25.75	23.45
ฐานะดี	6.18	4.79	10.37	30.61	48.06

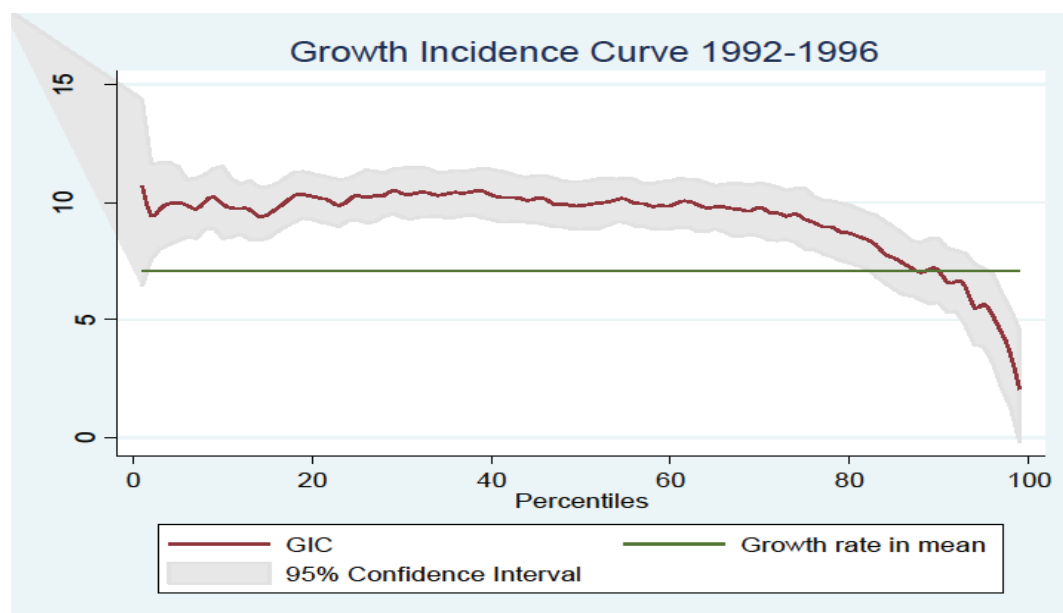
ที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel)

คำถามที่เกี่ยวข้องอีกอันหนึ่ง คือ การเติบโตทางเศรษฐกิจในช่วงที่ผ่านมาเป็นแบบที่สนับสนุนคนจน (pro poor) หรือไม่ Rueanthip et al. (2013) ศึกษาประเด็นนี้โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES) ในการคำนวณ Growth Incident Curve⁶ (GIC) และแสดงให้เห็นว่า การขยายตัวทางเศรษฐกิจระหว่างปี พ.ศ. 2535 ถึงปี พ.ศ. 2554 มีลักษณะเป็นแบบที่สนับสนุนคนจน (pro poor) บทความนี้ได้คำนวณ Growth Incidence Curve ของรายได้ต่อหัว เช่นเดียวกัน แต่ใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES) ระหว่างปี พ.ศ. 2535 ถึงปี พ.ศ. 2555 โดยแสดงผลลัพธ์ในรูปภาพที่ 4 ถึง 7 ซึ่งชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 จนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่แล้วเป็นแบบที่สนับสนุนคนจน (pro poor) ยกเว้นช่วงที่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง ระหว่างปี พ.ศ. 2539 ถึง พ.ศ. 2543 ที่ไม่เป็นแบบที่สนับสนุนคนจน

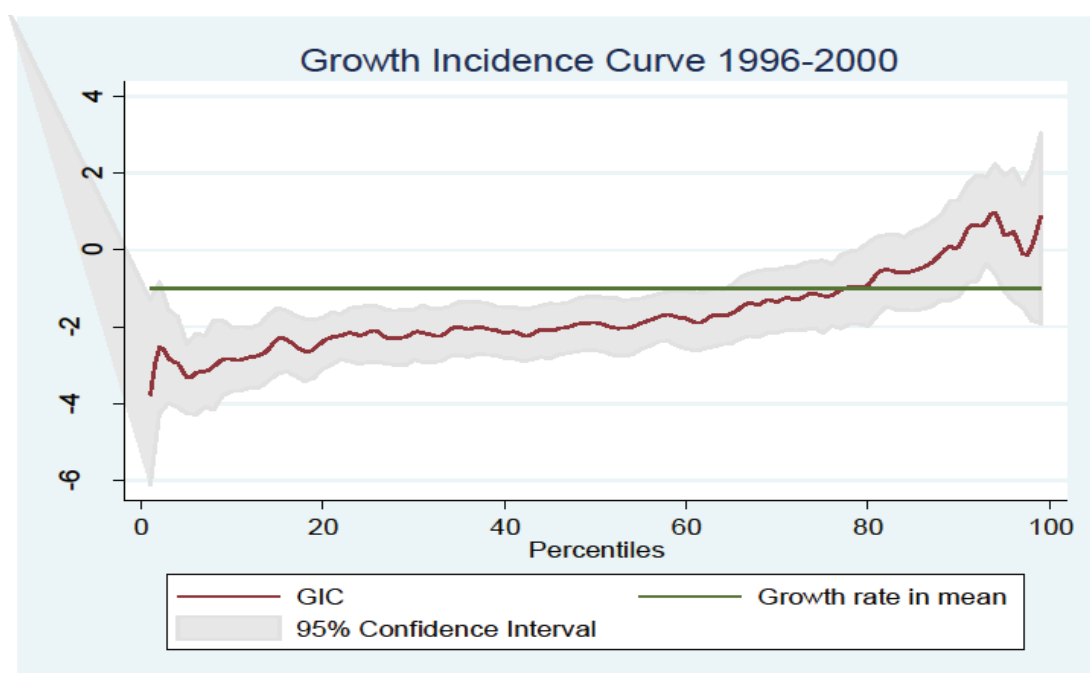
⁵ ตามหลักการทางเศรษฐศาสตร์ การตัดสินใจของครัวเรือนว่าจะบริโภคมากน้อยเพียงใด ควรจะขึ้นอยู่กับระดับความมั่งคั่งของครัวเรือนเป็นสำคัญ ไม่ใช่รายได้ ณ ขณะใดขณะหนึ่ง หลักการนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาจากทั้งงานวิจัยกลุ่มการแบ่งปันความเสี่ยง (risk sharing literature) และงานวิจัยกลุ่มรายได้ถาวร (permanent income literature) เน้นอนว่า งานวิจัยทั้งสองกลุ่มนี้มีความแตกต่างกันในหลัก การอย่างชัดเจน โดยที่ งานวิจัยกลุ่มการแบ่งปันความเสี่ยง (risk sharing) มาจากแบบจำลองดุลยภาพทั่วไป (general equilibrium) และสนใจการจัดการกับความเสี่ยงที่เกิดขึ้นเฉพาะตัว (idiosyncratic risks) ในขณะที่ งานวิจัยกลุ่มรายได้ถาวร (permanent income) มาจากแบบจำลองดุลยภาพบางส่วน (partial equilibrium) และสนใจการจัดการกับความเสี่ยงที่เกิดขึ้นชั่วคราว (transitory shocks) อย่างไรก็ดีตาม ผลการศึกษาจากทั้งสองกลุ่มงานวิจัย พบว่า ครัวเรือนสามารถจัดการกับความเสี่ยงได้ค่อนข้างดี

⁶ Growth Incident Curve (GIC) ของรายได้ต่อหัว แสดงอัตราการขยายตัว (growth rate) ของรายได้ต่อหัวในปีปลายของกลุ่มครัวเรือนที่อยู่ในแต่ละช่วงเปอร์เซ็นต์ใด ซึ่งแบ่งตามรายได้ต่อหัวในปีต้น

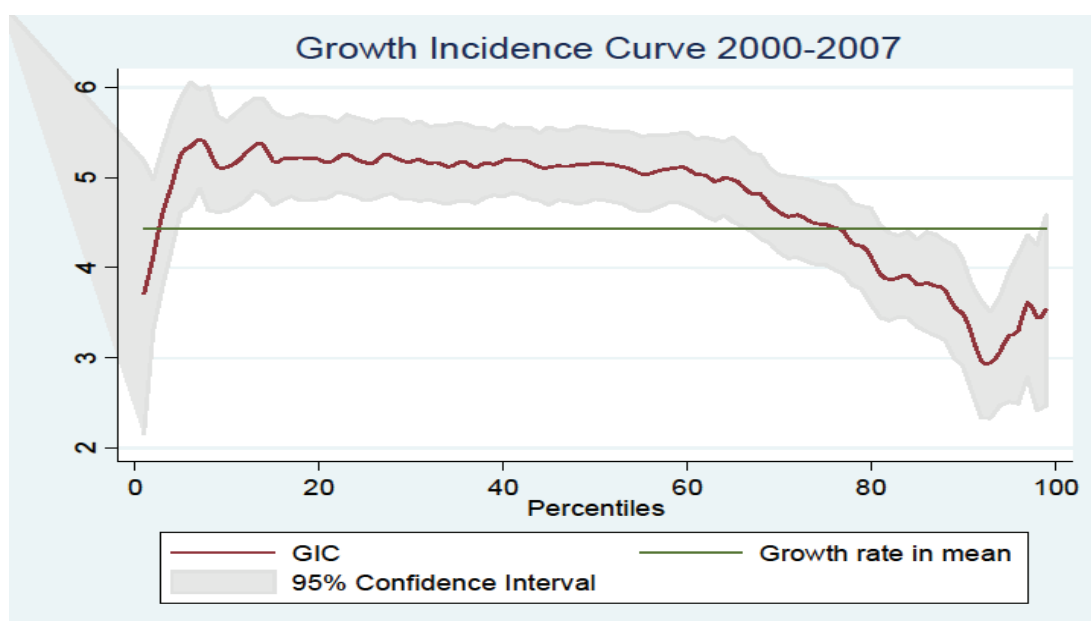
รูปที่ 4: Growth Incidence Curve ของรายได้ต่อหัวระหว่างปี พ.ศ. 2535 ถึงปี พ.ศ. 2539

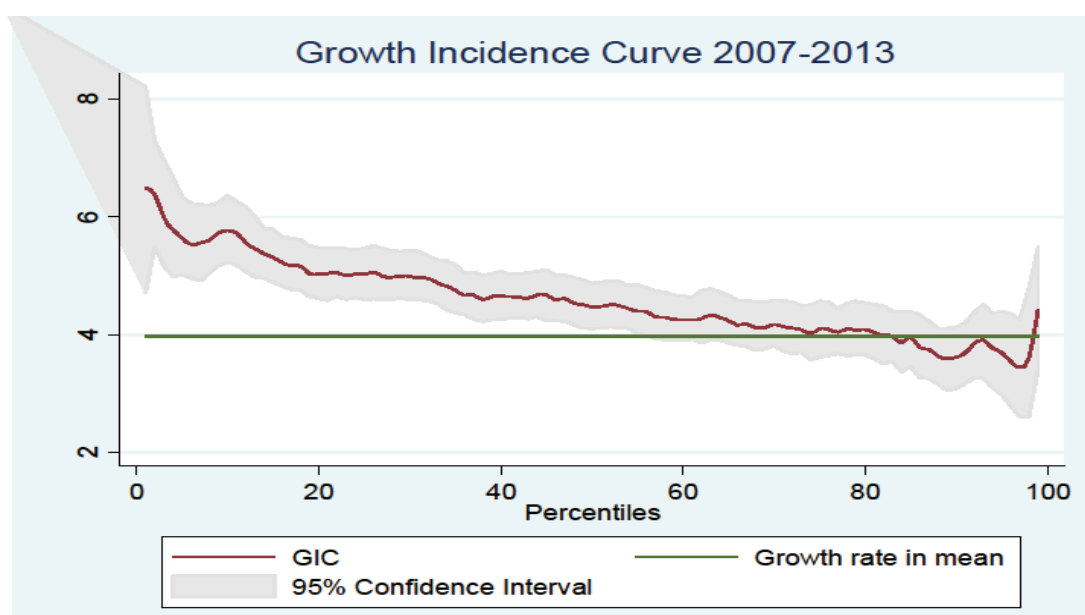
รูปที่ 5: Growth Incidence Curve ของรายได้ต่อหัวระหว่างปี พ.ศ. 2539 ถึงปี พ.ศ. 2543

รูปที่ 6: Growth Incidence Curve ของรายได้ต่อหัวระหว่างปี พ.ศ. 2543 ถึงปี พ.ศ. 2550

รูปที่ 7: Growth Incidence Curve ของรายได้ต่อหัวระหว่างปี พ.ศ. 2550 ถึงปี พ.ศ. 2556

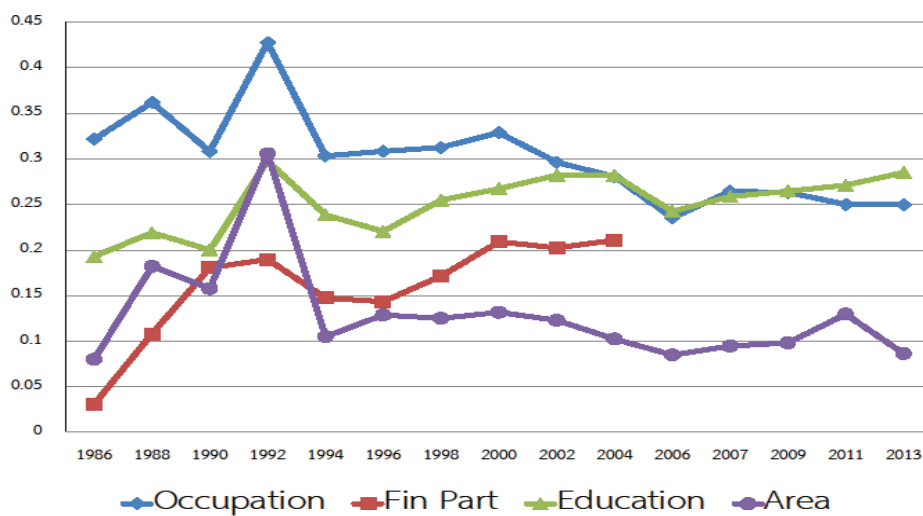
ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES)

3. ปัจจัยที่มีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำด้านรายได้

หัวข้อนี้นำเสนอบทสรุปความรู้ที่ได้จากงานวิจัยที่ศึกษาปัจจัยที่มีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ของประชาชนในประเทศไทย ผู้เขียนได้ปรับข้อมูลและผลลัพธ์ของการศึกษาบางส่วนให้ทันสมัยด้วยข้อมูลที่มีเพิ่มเติม ปัจจัยหลักที่ได้รับความสนใจในงานวิจัยในอดีตประกอบด้วย การศึกษา (education) ลักษณะของพื้นที่ (rural-urban) อาชีพ (occupations) และการเข้าถึงแหล่งเงินทุน (financial access)

การศึกษา (education) เป็นปัจจัยที่ได้รับความสนใจและได้รับการยืนยันจากงานวิจัยแทบทุกชิ้นว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำในสังคม ยกตัวอย่างเช่นงานวิจัยของ Motonishi (2006); Paweenawat and McNown (2014) ผู้เขียนเห็นด้วยอย่างยิ่งว่า ความแตกต่างด้านการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ในสังคมไทย รูปภาพที่ 8 แสดงสัดส่วนของความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ที่เป็นความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่ม ($\frac{BI}{TL}$) ซึ่งจะเห็นได้ว่า ปัจจัยด้านศึกษานั้นสามารถอธิบายความเหลื่อมล้ำได้ประมาณร้อยละ 25 ของความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ทั้งหมด นอกจากนี้ บทบาทของปัจจัยด้านศึกษามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

รูปที่ 8: สัดส่วนของความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ที่เป็นความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่ม ($\frac{BI}{TL}$) ต่อความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ทั้งหมด แบ่งกลุ่มโดยใช้อาชีพ (occupations) การศึกษา (education) การใช้บริการสถาบันการเงิน (financial access) และลักษณะพื้นที่ (area)

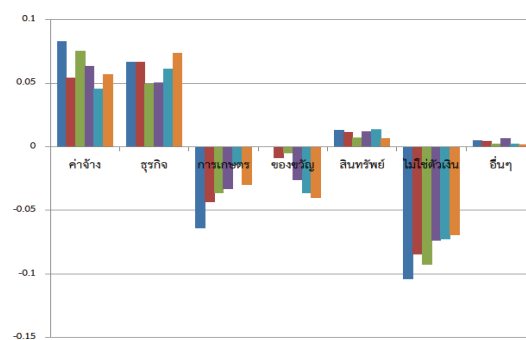
ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES)

ปัจจัยด้านลักษณะของพื้นที่ที่ครัวเรือนอาศัยอยู่ก็มีบทบาทสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำเช่นกัน โดยทั่วไปเรานิยมศึกษาความแตกต่างระหว่างเขตเมือง (urban) ซึ่งมักจะหมายถึงพื้นที่ในเขตเทศบาล และเขตชนบท (rural) ซึ่งมักจะหมายถึงพื้นที่นอกเขตเทศบาล Rueanthip (2012) ศึกษาบทบาทของที่ตั้งต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประชาชนในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2539 ถึงปี พ.ศ. 2554 และสรุปว่า ปัจจัยด้านที่ตั้งมีบทบาทน้อยลงอย่างต่อเนื่อง จากรูปภาพที่ 8 ข้อค้นพบนี้คล้ายคลึงกับผลการศึกษาของ Fang and Sakellariou (2013) ที่พบว่า ความแตกต่างในด้านมาตรฐานการครองชีพ (living standards) ระหว่างครัวเรือนในเมืองและในชนบทได้ลดลงอย่างมากในช่วงทศวรรษที่ 90

อาชีพเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ Jeong (2008) พบว่า อาชีพเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อพลวัตของความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2518 ถึงปี พ.ศ. 2539 รูปภาพที่ 8 แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของอาชีพต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ จะเห็นได้ว่า อาชีพสามารถอธิบายความเหลื่อมล้ำได้ประมาณร้อยละ 25-30 ของความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ทั้งหมดแต่ก็มีแนวโน้มลดลงในช่วงหลัง ยิ่งไปกว่านั้น Jeong (2008) พบว่า การศึกษา (แทนความสามารถ) การเลือกอาชีพ และการเข้าถึงแหล่งเงินทุนเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อพลวัตของความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประชาชนในประเทศไทย

นอกจากนี้ เราสามารถศึกษาบทบาทของอาชีพโดยพิจารณาจากบทบาทของแหล่งรายได้ (income sources) ของครัวเรือนว่ามีส่วนสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้มากน้อยเพียงใด Rueanthip (2012) ศึกษาบทบาทของแหล่งรายได้ต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2539 ถึงปี พ.ศ. 2554 โดยใช้เทคนิคการแยกส่วนดัชนีของจีนี⁷ (Gini decomposition) ที่พัฒนาขึ้นโดย Lerman and Yitzhaki (1985) ซึ่งใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES) ระหว่างปี พ.ศ. 2539 ถึงปี พ.ศ. 2554 และพบว่า รายได้จากค่าจ้างและรายได้จากกำไรทางธุรกิจมีบทบาทสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประเทศไทย ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับการวิเคราะห์โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES) ระหว่างปี พ.ศ. 2539 ถึงปี พ.ศ. 2556 ดังแสดงผลในรูปภาพที่ 9 ข้างล่าง ประเด็นสำคัญที่ได้จากส่วนนี้ก็คือ นอกจากบทบาทของรายได้จากค่าจ้าง ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุดตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาแล้ว การเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) ซึ่งมีรายได้จากกำไรทางธุรกิจก็มีบทบาทสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประเทศไทยมากเป็นอันดับที่สอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) มีบทบาทสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประเทศไทยอย่างมาก นอกจากนี้ รายได้จากค่าจ้างและรายได้จากกำไรทางธุรกิจยังเป็นแหล่งรายได้สำคัญของครัวเรือนไทย ดังแสดงในรูปภาพที่ 10

รูปที่ 9: ผลกระทบส่วนเพิ่ม (marginal effect) ของแหล่งรายได้ต่าง ๆ
ในปี พ.ศ. 2535 ปี พ.ศ. 2539 ปี พ.ศ. 2543 ปี พ.ศ. 2550 ปี พ.ศ. 2554 และปี พ.ศ. 2556

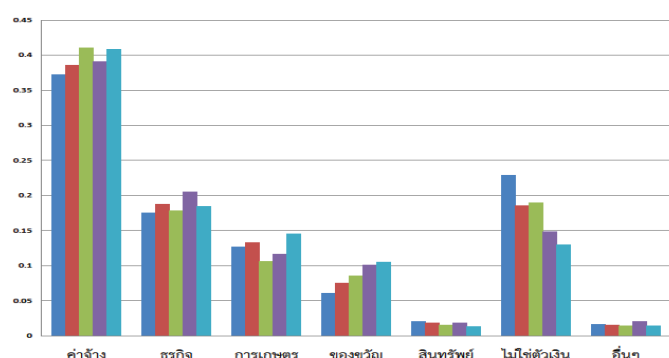
ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES)

⁷ เทคนิคการแยกส่วนของ Lerman and Yitzhaki (1985) มาจากการทดลองทางความคิดที่ว่า ดัชนีของจีนีจะเพิ่มขึ้นร้อยละเท่าใดหากรายได้จากแหล่งที่พิจารณา (สมมติว่าเป็นแหล่ง j) เพิ่มขึ้นร้อยละ 1 ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับความยืดหยุ่นของดัชนีของจีนีนั่นเอง อย่างไรก็ตาม เรามักจะเรียกค่าที่คำนวณได้ว่า ผลกระทบส่วนเพิ่ม (marginal effect) ตามที่นักวิชาการส่วนใหญ่เรียกกัน หากดัชนีของจีนีเพิ่มขึ้นมาก (ลดลงมาก) เราก็จะสรุปว่าแหล่งรายได้ดังกล่าวมีบทบาทสำคัญที่ทำให้ดัชนีของจีนีเพิ่มขึ้น (ลดลง) สูตรที่ใช้ในการคำนวณค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (marginal effect) ของแหล่งรายได้ j เป็นดังนี้

$$\frac{\partial c}{\partial y_j} = \frac{S_j G_j R_j}{G} - S_j$$

โดยที่ S_j คือสัดส่วนของแหล่งรายได้ j เมื่อเทียบกับรายได้ทั้งหมด G_j คือดัชนีของจีนีเมื่อคิดเฉพาะแหล่งรายได้ j และ R_j คือ Gini correlation ระหว่างรายได้จากแหล่งรายได้ j และรายได้ทั้งหมด

รูปที่ 10: สัดส่วนรายได้จากแหล่งต่าง ๆ ในปี พ.ศ. 2535 ปี พ.ศ. 2539 ปี พ.ศ. 2543 ปี พ.ศ. 2550 ปี พ.ศ. 2554 และปี พ.ศ. 2556

ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES)

ปัจจัยด้านการเงินหรือการใช้บริการสถาบันการเงินมีผลต่อความเหลื่อมล้ำทางโอกาสเช่นกัน จากรูปภาพที่ 8 เราจะเห็นว่า ปัจจัยด้านการเงินสามารถอธิบายความเหลื่อมล้ำได้ประมาณร้อยละ 15-20 ของความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ทั้งหมด แม้จะเป็นร้อยละที่สูงมากนั้ แต่เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนกลุ่มของปัจจัยด้านการเงินที่ใช้ในการแยกส่วนประกอบกับจำนวนกลุ่มของปัจจัยอื่น ๆ⁸ ต้องถือว่า ปัจจัยด้านการเงินเป็นปัจจัยที่มีความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มสูงเมื่อเปรียบเทียบกับปัจจัยอื่น ๆ นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่า บทบาทของปัจจัยด้านการเงินมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง⁹ และเรายังสามารถศึกษาผลของปัจจัยด้านการเงินได้จากความแตกต่างด้านความสามารถในการปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคม (social mobility) ของครัวเรือนที่ใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการ¹⁰ (formal financial institutions) และครัวเรือนที่ไม่ใช้บริการสถาบันการเงินฯ ดังแสดงผลในตารางที่ 4 ถึง ตารางที่ 9 โดยจะเห็นว่า ครัวเรือนที่ใช้บริการฯ มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคมสูงกว่าอีกกลุ่มหนึ่งอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาจากการปรับเปลี่ยนฐานะของกลุ่มยากจนที่สุด จะเห็นได้ว่า ครัวเรือนในกลุ่มยากจนที่สุดที่ใช้บริการสถาบันการเงินสามารถปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 70 ในขณะที่กลุ่มที่ไม่ใช้บริการฯ

สามารถเลื่อนฐานะทางรายได้ขึ้นไปไม่ถึงร้อยละ 50 (เปรียบเทียบตารางที่ 4 และ 5 ส่วนผลการปรับเปลี่ยนฐานะทางการบริโภคและความมั่งคั่งก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่มีระดับความแตกต่างที่น้อยกว่า

⁷ การศึกษาแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม อาชีพแบ่งออกเป็น 13 กลุ่มตามข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES) ในขณะที่ใช้บริการสถาบันการเงิน และลักษณะพื้นที่ แบ่งออกเป็นอย่างละ 2 กลุ่ม

⁸ ผู้เขียนไม่สามารถสร้างตัวแปรการใช้บริการสถาบันการเงินที่เหมาะสมภายหลังปี พ.ศ. 2547 ได้ เนื่องจากการสำรวจข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES) ได้เปลี่ยนแปลงวิธีการถามข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

¹⁰ สถาบันการเงินแบบทางการในบทความนี้หมายถึง ธนาคารพาณิชย์ (commercial banks) ธนาคารออมสิน (savings banks) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (Bank of Agriculture and Agricultural Cooperatives: BAAC) ธนาคารอาคารสงเคราะห์ (government housing banks) บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ (financial companies) และเครดิตฟองซิเอร์ (credit financiers)

ตารางที่ 4: Transition Probability Matrix สำหรับรายได้ต่อหัว (income per capita)
ระหว่างปี พ.ศ.2549 ถึงปี พ.ศ. 2555 สำหรับครัวเรือนที่ใช้บริการสถาบันการเงินฯ

ระดับขั้นฐานะ	ยากจน	ค่อนข้างยากจน	ชนชั้นกลาง	ฐานะค่อนข้างดี	ฐานะดี
ยากจน	27.06	20.79	19.47	17.16	15.51
ค่อนข้างยากจน	19.75	25.43	20.99	20.49	13.33
ชนชั้นกลาง	14.6	23.01	22.12	22.79	17.48
ฐานะค่อนข้างดี	7.45	12.36	24.36	31.82	24
ฐานะดี	2.88	6.03	10.41	28.08	52.6

ที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel)

ตารางที่ 5: Transition Probability Matrix สำหรับรายได้ต่อหัว (income per capita)
ระหว่างปี พ.ศ. 2549 ถึงปี พ.ศ. 2555 สำหรับครัวเรือนที่ไม่ใช้บริการสถาบันการเงิน

ระดับขั้นฐานะ	ยากจน	ค่อนข้างยากจน	ชนชั้นกลาง	ฐานะค่อนข้างดี	ฐานะดี
ยากจน	51.75	23.25	11.84	6.14	7.02
ค่อนข้างยากจน	39.78	27.96	18.82	6.99	6.45
ชนชั้นกลาง	30.77	26.92	26.92	10.26	5.13
ฐานะค่อนข้างดี	13.76	25.69	35.78	17.43	7.34
ฐานะดี	12.96	24.07	24.07	22.22	16.67

ที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel)

โดยสรุป นอกจากปัจจัยด้านการศึกษาด้านลักษณะของพื้นที่แล้ว ปัจจัยด้านอาชีพ (โดยเฉพาะการเป็นผู้ประกอบการ) และการใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการก็มีบทบาทสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ในประเทศไทยไม่น้อย อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบเหล่านี้ยังไม่มีตรรกะที่เป็นระบบเพียงพอที่จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่าเพราะเหตุใดปัจจัยด้านอาชีพและปัจจัยด้านการเงินจึงมีบทบาทที่สำคัญต่อความเหลื่อมล้ำได้ ดังนั้น หัวข้อต่อไปจึงนำเสนอแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์ที่พยายามอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการเงิน และความเหลื่อมล้ำ พร้อมทั้งนำเสนอหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนแบบจำลองที่นำเสนอ

ตารางที่ 6: Transition Probability Matrix สำหรับรายได้ต่อหัว (income per capita)
ระหว่างปี พ.ศ. 2549 ถึงปี พ.ศ. 2555 สำหรับครัวเรือนที่ใช้บริการสถาบันการเงิน

ระดับขั้นฐานะ	ยากจน	ค่อนข้างยากจน	ชนชั้นกลาง	ฐานะค่อนข้างดี	ฐานะดี
ยากจน	40.35	25.15	18.71	10.23	5.56
ค่อนข้างยากจน	20.79	28.97	23.83	16.12	10.28
ชนชั้นกลาง	15.16	21.49	28.05	21.49	13.8
ฐานะค่อนข้างดี	8.43	10.67	22.28	28.65	29.96
ฐานะดี	2.74	4.18	9.94	26.95	56.2

ที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel)

ตารางที่ 7: Transition Probability Matrix สำหรับการบริโภคต่อหัว (consumption per capita)
ระหว่างปี พ.ศ. 2549 ถึงปี พ.ศ. 2555 สำหรับครัวเรือนที่ไม่ใช้บริการสถาบันการเงินฯ

ระดับขั้นฐานะ	ยากจน	ค่อนข้างยากจน	ชนชั้นกลาง	ฐานะค่อนข้างดี	ฐานะดี
ยากจน	45.91	27.73	16.36	6.82	3.18
ค่อนข้างยากจน	28.34	27.81	24.06	14.44	5.35
ชนชั้นกลาง	27.21	21.09	27.21	17.69	6.8
ฐานะค่อนข้างดี	8.93	18.75	22.32	30.36	19.64
ฐานะดี	5.97	16.42	17.91	34.33	25.37

ที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel)

ตารางที่ 8: Transition Probability Matrix สำหรับระดับความมั่งคั่งต่อหัว (wealth per capita)
ระหว่าง ปีพ.ศ. 2549 ถึงปี พ.ศ. 2555 สำหรับครัวเรือนที่ใช้บริการสถาบันการเงินฯ

ระดับขั้นฐานะ	ยากจน	ค่อนข้างยากจน	ชนชั้นกลาง	ฐานะค่อนข้างดี	ฐานะดี
ยากจน	38.87	22.97	15.55	12.01	10.6
ค่อนข้างยากจน	16.28	25.7	24.94	20.61	12.47
ชนชั้นกลาง	9.11	25.71	27.53	21.46	16.19
ฐานะค่อนข้างดี	7.09	14.89	23.23	25.71	29.08
ฐานะดี	3.68	3.12	9.63	30.59	52.97

ที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel)

ตารางที่ 9: Transition Probability Matrix สำหรับระดับความมั่งคั่งต่อหัว (wealth per capita)
ระหว่างปี พ.ศ. 2549 ถึงปี พ.ศ. 2555 สำหรับครัวเรือนที่ไม่ใช้บริการสถาบันการเงินฯ

ระดับขั้นฐานะ	ยากจน	ค่อนข้างยากจน	ชนชั้นกลาง	ฐานะค่อนข้างดี	ฐานะดี
ยากจน	59.77	19.92	11.49	5.75	3.07
ค่อนข้างยากจน	31.18	33.33	20.43	9.14	5.91
ชนชั้นกลาง	22.22	31.75	28.57	14.29	3.17
ฐานะค่อนข้างดี	20.39	28.16	18.45	19.42	13.59
ฐานะดี	22.81	12.28	10.53	38.6	15.79

ที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel)

4. บทบาทของการเงินต่อความเหลื่อมล้ำ : มุมมองผ่านแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์

หัวข้อที่น่าสนใจเสนอแบบจำลองที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการเงินและความเหลื่อมล้ำ และหลักฐานเชิงประจักษ์ (empirical findings) ที่เกี่ยวข้องกับแบบจำลองดังกล่าว กว่ายี่สิบปีที่ผ่านมา นักเศรษฐศาสตร์ได้พยายามสร้างแบบจำลองเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการเจริญเติบโตและความเหลื่อมล้ำ หรือ Kuznets' curve ซึ่งส่วนหนึ่งให้ความสำคัญกับบทบาทของระบบการเงินต่อความเหลื่อมล้ำด้วย งานวิจัยกลุ่มหลังนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

(1) แบบจำลองที่เน้นเรื่องการจัดการความเสี่ยง (risk management) (2) แบบจำลองที่เน้นด้านข้อจำกัดด้านการกู้ยืม (borrowing constraints)

4.1 แบบจำลองที่เน้นเรื่องการจัดการความเสี่ยง

แบบจำลองที่เน้นเรื่องการจัดการความเสี่ยง (risk management) ได้แก่ แบบจำลองของ Greenwood and Jovanovic (1990) และแบบจำลองที่ได้รับการพัฒนาและประยุกต์ใช้กับข้อมูลของประเทศไทย โดย Jeong and Townsend (2008) และ Townsend and Ueda (2006) แบบจำลองกลุ่มนี้สมมุติว่า การใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการ (formal financial system) จะมีส่วนช่วยให้ผู้ใช้บริการสามารถจัดการกับความเสี่ยงเฉพาะตัว (idiosyncratic or household specific risks) ได้ดีกว่า ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของกองทุนที่ผลตอบแทนขึ้นอยู่กับ aggregate shocks เท่านั้น การที่ครัวเรือนสามารถจัดการกับความเสี่ยงได้ดีกว่า ย่อมจะทำให้ครัวเรือนสามารถลงทุนในกิจการที่ให้ผลตอบแทนที่สูงกว่า (แต่อาจจะมีความเสี่ยงก่อนที่จะได้รับบริการทางการเงินที่สูงกว่า) ได้มากกว่า เราจะเห็นว่า ครัวเรือนที่ใช้บริการระบบการเงินมีโอกาสที่จะมีฐานะที่ดีขึ้นสูงกว่าด้วย

อย่างไรก็ตาม การใช้บริการระบบการเงินมีต้นทุนเริ่มต้น (fixed cost) ซึ่งทำให้บางครัวเรือนไม่สามารถใช้บริการระบบการเงินได้ ดังนั้น ในระยะแรก ผู้ที่จะได้รับผลประโยชน์จากระบบการเงินจะเป็นผู้ที่มีฐานะดีอยู่แล้ว ซึ่งมีผลทำให้ความเหลื่อมล้ำในช่วงแรกเพิ่มขึ้น จนกระทั่งระบบเศรษฐกิจเจริญก้าวหน้ามากพอจนทำให้ครัวเรือนส่วนใหญ่มีระดับความมั่งคั่งที่มากพอ และตัดสินใจใช้บริการสถาบันการเงิน จึงจะมีผลทำให้ความเหลื่อมล้ำลดลง

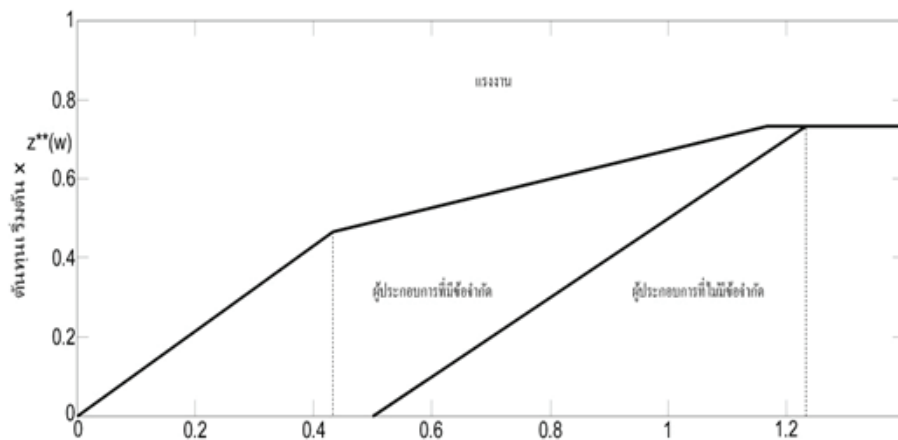
โดยสรุป แบบจำลองกลุ่มนี้เสนอว่า กลไก (mechanism) สำคัญที่ทำให้ระบบการเงินมีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำ คือ การที่ระบบการเงินสามารถช่วยให้ครัวเรือนที่ใช้บริการหรือเข้าร่วมเครือข่ายทางการเงิน (financial network) สามารถจัดการกับความเสี่ยงได้ดีกว่า โดยครัวเรือนที่ใช้บริการสามารถแบ่งปันความเสี่ยง (risk sharing) ระหว่างกันได้ดีกว่า ซึ่งมีผลทำให้ครัวเรือนที่ใช้บริการฯ สามารถลงทุนในหลักทรัพย์ที่เสี่ยงมากกว่าแต่ให้ผลตอบแทนที่สูงกว่าได้ดีกว่า และมีผลทำให้มีโอกาสที่จะมีฐานะที่ดีขึ้นสูงกว่าด้วย

4.2 แบบจำลองที่เน้นด้านข้อจำกัดของการกู้ยืม

แบบจำลองที่เน้นด้านข้อจำกัดของการกู้ยืม (borrowing constraints) ได้แก่ แบบจำลองของ Banerjee and Newman (1993); Lloyd-Ellis and Bernhardt (2000) และแบบจำลองที่ได้รับการพัฒนาและประยุกต์ใช้กับข้อมูลของประเทศไทย โดย Gine and Townsend (2004), Jeong and Townsend (2007) และ Jeong and Townsend (2008) แบบจำลองกลุ่มนี้สมมุติว่า ตัวแทนในระบบเศรษฐกิจมีข้อจำกัดในการกู้ยืม โดยที่ความสามารถในการกู้ยืมมากขึ้นอยู่กับระดับความมั่งคั่ง (wealth) ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของหลักทรัพย์ค้ำประกัน (collateral) ข้อจำกัดในการกู้ยืมนี้มีผลต่อการเลือกประกอบอาชีพของแต่ละคน ทำให้คนที่มีความสามารถสูงแต่ยากจนอาจจะไม่สามารถเริ่มธุรกิจได้ ในขณะที่คนที่มีความสามารถไม่สูงแต่มีฐานะดีอาจจะเลือกเป็นนักธุรกิจได้ รูปภาพที่ 11 แสดงแผนผังการเลือกอาชีพของคนที่มีระดับความสามารถและความมั่งคั่งที่แตกต่างกัน โดยจะเห็นว่า ค่าทรัพย์สินเริ่มต้น (b) ที่เพิ่มขึ้นช่วยเพิ่มโอกาสในการเลือกเป็นผู้ประกอบการ ในขณะที่ระดับความสามารถที่สูงขึ้น (ค่าต้นทุนเริ่มต้น $\times$ ต่ำลง) ก็จะเพิ่มโอกาสในการเลือกเป็นผู้ประกอบการได้เช่นกัน

Lloyd-Ellis and Bernhardt (2000) แสดงให้เห็นว่าแบบจำลองแบบนี้สามารถอธิบาย Kuznets' curve ได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ในช่วงแรกของการพัฒนาซึ่งยังมีคนอยู่ในภาคเกษตรจำนวนมาก การขยายตัวทางเศรษฐกิจจะมากับความเหลื่อมล้ำทางรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ส่วนใหญ่ในช่วงนี้คือ ผู้ที่มีฐานะดีซึ่งสามารถกู้ยืมได้มากพอที่จะประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการได้ ในขณะที่คนจนไม่สามารถกู้ยืมได้มากนักเนื่องจากหลักทรัพย์ค้ำประกันไม่เพียงพอ ในขณะที่เดียวกันค่าแรงจะยังไม่เพิ่มขึ้นมากนัก เพราะยังมีแรงงานที่ต้องการทำงาน (เปลี่ยนจากภาคการเกษตรมาเป็นแรงงาน) จำนวนมาก แต่เมื่อแรงงานในภาคการเกษตรเริ่มลดลงมากพอ ค่าแรงก็จะเริ่มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกันกลุ่มผู้ใช้แรงงานเดิมก็สามารถที่จะเก็บออมได้มากขึ้น ทำให้มีทรัพย์สินมากพอที่จะเริ่มธุรกิจ หรือมีหลักทรัพย์ค้ำประกันเพียงพอที่จะกู้ยืมจากสถาบันการเงินเพื่อทำธุรกิจได้ ทำให้ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาทางเศรษฐกิจมากขึ้น อันจะมีผลทำให้ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ลดลงได้ในที่สุด

รูปที่ 11: แผนผังการเลือกอาชีพ (occupational choices)
ของคนที่มีความสามารถและความมั่งคั่งที่แตกต่างกัน

ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน

โดยสรุป แบบจำลองกลุ่มนี้เสนอว่า กลไก (mechanism) สำคัญที่ทำให้ระบบการเงินมีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำคือ การเข้าถึงหรือการใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการช่วยให้ครัวเรือนเลือกประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการได้ กล่าวคือ ช่องทางที่ระบบการเงินจะมีผลต่อความเหลื่อมล้ำในแบบจำลองนี้ คือการเลือกเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) นั่นเอง

4.3 หลักฐานเชิงประจักษ์ (Empirical Evidences)

งานวิจัยเชิงประจักษ์ที่ศึกษาบทบาทของเงินต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ส่วนหนึ่งใช้ข้อมูลจากหลายประเทศ (cross countries) ประกอบกับเทคนิคเศรษฐมิติ งานวิจัยกลุ่มนี้ยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนนัก ยกตัวอย่างเช่น Beck et al. (2007) พบว่า พัฒนาการของระบบการเงินซึ่งวัดโดยสัดส่วนของหนี้เอกชน (private credit) ที่ให้กู้โดยธนาคารพาณิชย์ต่อมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ช่วยให้ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ลดลงอย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตาม Jauch and Watzka (2011)

ซึ่งใช้ฐานข้อมูลที่มีขนาดใหญ่กว่า (จาก 138 ประเทศ ระหว่างปี ค.ศ. 1960 ถึง ค.ศ. 2008) พบว่า พัฒนาการของระบบการเงินมีส่วนทำให้ความเหลื่อมล้ำทางรายได้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่ Kunieda et al. (2011) พบว่า ผลกระทบจากพัฒนาการของระบบการเงินจะมีผลทำให้ความเหลื่อมล้ำทางรายได้เพิ่มขึ้น หากตลาดการเงินของประเทศนั้นเปิดเชื่อมโยงกับตลาดโลก (open to the world market)

Jeong (2008) ใช้แนวคิดที่ได้จากแบบจำลองที่เน้นข้อจำกัดด้านการกู้ยืม (borrowing constraints) ศึกษาบทบาทของการเข้าถึงแหล่งเงินทุน (financial access) และพบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับแบบจำลองซึ่งประกอบไปด้วยการศึกษา (แทนความสามารถ) การเลือกอาชีพ และการเข้าถึงแหล่งเงินทุนเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อพลวัตของความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประเทศไทย ซึ่งมีส่วนผลักดันให้ Jeong and Townsend (2007) พัฒนาแบบจำลองกลุ่มนี้เพิ่มเติม โดยกำหนดให้ประชากรในแบบจำลองบางกลุ่มสามารถใช้บริการระบบการเงินได้มากกว่าอีกกลุ่มหนึ่ง และนำเอาผลของแบบจำลองที่พัฒนาขึ้นไปเปรียบเทียบกับข้อมูลของประเทศไทย สรุปได้ว่า แบบจำลองที่พัฒนาขึ้นสามารถอธิบายการขยายตัวของประสิทธิภาพของการผลิตรวมของประเทศได้ค่อนข้างดี

ในขณะเดียวกัน Townsend and Ueda (2006) ได้พัฒนาแบบจำลองที่เน้นเรื่องการจัดการความเสี่ยงของ Greenwood and Jovanovic (1990) และประยุกต์ใช้กับข้อมูลของประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า แบบจำลองกลุ่มนี้สามารถอธิบายการเพิ่มขึ้นของความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประเทศไทย และการเพิ่มขึ้นของการเข้าถึงสถาบันการเงิน

(financial deepening) ในช่วงปี พ.ศ. 2519 ถึงปี พ.ศ. 2539 ได้ อย่างไรก็ตาม แบบจำลองไม่สามารถอธิบายการขยายตัวของรายได้ได้ดีเท่าที่ควร โดยเฉพาะในช่วงหลังปี พ.ศ. 2529

Jeong and Townsend (2008) นำเอาแบบจำลองทั้งสองกลุ่มมาเปรียบเทียบกันโดยการปรับเทียบแบบจำลอง (calibration) กับข้อมูลระดับครัวเรือนจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES) เป็นสำคัญ แล้วจึงนำแบบจำลองที่ได้มาคำนวณเพื่อดูว่า พลวัตของการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ใกล้เคียงกับข้อมูลจริงหรือไม่ งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า แบบจำลองทั้งสองแบบสามารถอธิบายพลวัตของระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยได้ดีพอสมควร โดยแบบจำลองที่เน้นเรื่องการจัดการความเสี่ยงสามารถอธิบายพลวัตของความเหลื่อมล้ำได้ดีกว่า แต่แบบจำลองทั้งสองแบบยังไม่สามารถอธิบายส่วนที่จนที่สุดและรวยที่สุดได้ดีเท่าที่ควร ผู้อ่านสามารถศึกษาหัวข้อเหล่านี้เพิ่มเติมได้ใน Townsend (2011)

Clarke et al. (2013) ได้ทดสอบแบบจำลองทั้งสองกลุ่มนี้ โดยใช้ข้อมูลจาก 91 ประเทศ ระหว่างปี ค.ศ. 1960 ถึงปี ค.ศ. 1995 และพบหลักฐานที่เชื่อได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการเจริญเติบโตและความเหลื่อมล้ำเป็นแบบ inverted-U shape หรือ Kuznets' curve ซึ่งสนับสนุนแบบจำลองที่เน้นที่ข้อจำกัดด้านการกักตุน แต่ความสัมพันธ์ระหว่างความเหลื่อมล้ำและการพัฒนาการของระบบการเงินเป็นแบบเชิงเส้น โดยที่พัฒนาการของระบบการเงินมีผลทำให้ความเหลื่อมล้ำลดลง ซึ่งขัดแย้งกับแบบจำลองที่เน้นเรื่องการจัดการความเสี่ยงของ Greenwood and Jovanovic (1990) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาชิ้นหลังนี้ถูกโต้แย้งโดยงานวิจัยของ Jauch and Watzka (2011) ที่พบว่า พัฒนาการของระบบการเงินมีผลทำให้ความเหลื่อมล้ำเพิ่มขึ้นไม่ใช่ลดลง งานศึกษาชิ้นนี้ใช้ข้อมูลจาก 138 ประเทศ ระหว่างปี ค.ศ. 1960 ถึงปี ค.ศ. 2008 และวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบตัวอย่างซ้ำ (panel data) ซึ่งควบคุมผลกระทบเฉพาะประเทศ (country fixed effects) แตกต่างจากวิธีการของ Clarke et al. (2013) ที่วิเคราะห์โดยใช้ข้อมูลภาคตัดขวาง (cross-sectional data) ของหลายประเทศ

นอกจากนี้ ผู้เขียนขอเสนอผลการศึกษากิจการงานวิจัยของผู้เขียนเอง ซึ่งเกี่ยวข้องกับแบบจำลองทั้งสองกลุ่มข้างต้น โดยงานวิจัยชิ้นแรก Kilenthong (2014) เกี่ยวข้องกับบทบาทของสถาบันการเงินต่อการแบ่งปันความเสี่ยง (risk sharing) ของครัวเรือนในประเทศไทย ซึ่งเป็นหลักฐานที่สนับสนุนแนวคิดของแบบจำลองที่เน้นเรื่องการจัดการความเสี่ยง ส่วนงานวิจัยชิ้นที่สอง Kilenthong and Rueanthip (2014) เกี่ยวข้องกับบทบาทของสถาบันการเงินต่อการเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) และเป็นหลักฐานที่สนับสนุนแนวคิดของแบบจำลองที่เน้นเรื่องข้อจำกัดด้านการกักตุน ผู้เขียนตระหนักดีว่าหลักฐานทั้งสองส่วนนี้เป็นหลักฐานทางอ้อม แต่ก็เชื่อว่าหลักฐานเหล่านี้เป็นประโยชน์และช่วยให้เราเข้าใจถึงกลไกหรือแนวทางที่ระบบการเงินสามารถมีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำได้ดีพอสมควร ซึ่งช่วยให้เราเกิดความมั่นใจในการใช้แบบจำลองทั้งสองกลุ่มในการออกแบบนโยบายที่เกี่ยวข้องต่อไป

4.3.1 บทบาทของสถาบันการเงินต่อการแบ่งปันความเสี่ยง (risk sharing)

Kilenthong (2014) ศึกษาบทบาทของสถาบันการเงินแบบทางการ¹¹ (formal financial institutions) ต่อความสามารถในการแบ่งปันความเสี่ยงของครัวเรือน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในแบบจำลองของ Greenwood and Jovanovic (1990) โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel Survey) ระหว่างปี พ.ศ. 2549 ถึงปี พ.ศ. 2552 ซึ่งเป็นข้อมูลแบบตัวอย่างซ้ำที่มีขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย งานวิจัยชิ้นนี้พัฒนามาจากงานวิจัยของ Alem and Townsend (2013) และ Kinnan and Townsend (2012) ที่ศึกษาประเด็นเดียวกันโดยใช้ข้อมูล Townsend Thai Data ซึ่งเป็นข้อมูลแบบตัวอย่างซ้ำที่มีการเก็บต่อเนื่องยาวนานที่สุด (เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 จนถึงปัจจุบัน) งานวิจัยทั้งหมดนี้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สมการถดถอยต่อไปนี้

¹¹ สถาบันการเงินแบบทางการในบทความนี้หมายถึง ธนาคารพาณิชย์ (commercial banks) ธนาคารออมสิน (savings banks) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (Bank of Agriculture and Agricultural Cooperatives: BAAC) ธนาคารอาคารสงเคราะห์ (government housing banks) บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ (financial companies) และเครดิตฟองซิเอร์ (credit financiers)

$$C_{ijt} = \alpha_i + \sum_{l,k} \eta_l D_{ijt}^{lk} + \delta Y_{ijt} + \theta d_i^{fin} * Y_{ijt} + \gamma X_{ijt} + \varepsilon_{ijt} \quad (6)$$

โดยที่	C_{ijt}	คือการบริโภคต่อหัวในปี t ของครัวเรือน j ซึ่งอยู่ในกลุ่ม j
	Y_{ijt}	คือรายได้ต่อหัวในปี t ของครัวเรือน i ซึ่งอยู่ในกลุ่ม j
	d_i^{fin}	คือตัวแปรหุ่นสำหรับการใช้บริการระบบการเงินของครัวเรือน i ซึ่งจะมีค่าเท่ากับหนึ่ง ถ้าครัวเรือนฝากหรือถอนเงินในช่วง 12 เดือนก่อนการสัมภาษณ์ จากสถาบันการเงินแบบทางการ ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเป็นศูนย์
	X_{ijt}	คือลักษณะ (characteristics) ในปี t ของครัวเรือน i ซึ่งอยู่ในกลุ่ม j เช่น การศึกษาและอายุของหัวหน้าครัวเรือน เป็นต้น
	D_{ijt}^{lk}	คือตัวแปรหุ่นสำหรับเวลา t และกลุ่ม j ¹² (tampon-time dummy)

ค่าสัมประสิทธิ์ที่เราให้ความสนใจคือ δ และ θ โดยที่ ค่าสัมประสิทธิ์ δ บอกถึงความสามารถในการแบ่งปันความเสี่ยงสำหรับครัวเรือนที่ไม่ใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการ การแบ่งปันความเสี่ยงสำหรับกลุ่มนี้จะสมบูรณ์แบบถ้าค่าสัมประสิทธิ์ $\delta = 0$ ส่วนค่าสัมประสิทธิ์ θ บอกถึงบทบาทของการใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการต่อความสามารถในการแบ่งปันความเสี่ยงซึ่งหาก θ มีค่าติดลบอย่างมีนัยสำคัญเราจะสรุปได้ว่าครัวเรือนที่ใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการสามารถแบ่งปันความเสี่ยงหรือจัดการกับความเสียหายเฉพาะตัวได้ดีกว่า นอกจากนี้ เรายังสามารถดูได้ว่า ครัวเรือนที่ใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการสามารถแบ่งปันความเสี่ยงได้ใกล้เคียงกับระดับที่เหมาะสมที่สุด (optimal allocation) มากน้อยเพียงใดจากผลรวมของค่าสัมประสิทธิ์ทั้งสอง $\delta + \theta$ ซึ่งหากผลรวมที่ได้มีค่าเท่ากับหรือใกล้เคียงกับศูนย์ก็หมายความว่า ครัวเรือนสามารถจัดการกับความเสียหายเฉพาะตัว (idiosyncratic risks) ได้อย่างสมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม การประมาณค่าสัมประสิทธิ์ θ จากสมการข้างต้น ประสบกับปัญหาการเบี่ยงเบนจากความสัมพันธ์ภายใน (endogeneity bias) เนื่องจากเป็นไปได้ว่าการเลือกใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการ เป็นผลมาจากลักษณะบางอย่างของครัวเรือนที่เราไม่มีข้อมูล (unobserved characteristics) ซึ่งมีผลทำให้ตัวแปร d_i^{fin} มีสหสัมพันธ์ (correlate) กับ error term ε_{ijt} ดังนั้น Kilenthong (2014) พยายามแก้ปัญหาด้วยการใช้ระยะทางจากศูนย์กลางของตำบลที่ครัวเรือนตั้งอยู่ไปยังธนาคารสาขาที่ใกล้ที่สุดเป็นตัวแปรเครื่องมือ (instrumental variable) เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Alem and Townsend (2013) วิธีการนี้ช่วยให้ผลการประมาณค่ามีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

ตารางที่ 10 แสดงผลการประมาณค่าของ fixed-effect risk sharing regression โดยใช้ระยะทางไปยังธนาคารสาขาเป็นตัวแปรเครื่องมือ (instrumental variable) โดยสมถะ 2 เป็นผลการประมาณค่าในกรณีที่เรากำหนดให้ตำบลเป็นกลุ่มแบ่งปันความเสี่ยง (risk sharing group) สมถะ 3 เป็นกรณีของอำเภอ สมถะ 4 เป็นกรณีของจังหวัด และสมถะ 5 เป็นกรณีของทั้งประเทศเป็นกลุ่มแบ่งปันความเสี่ยง

ผลการประมาณค่าชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ครัวเรือนที่ไม่ได้ใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการยังไม่สามารถจัดการกับความเสียหายเฉพาะตัว (idiosyncratic risks) ได้อย่างสมบูรณ์เต็มที่ โดยจะเห็นได้จากค่าสัมประสิทธิ์ของรายได้ต่อหัวมีค่าเป็นบวกและต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญ (ที่ระดับความเชื่อมั่นมากกว่า 99.9%) ในทุกกรณี ในขณะที่ครัวเรือนที่ใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการจัดการกับความเสียหายเฉพาะตัว (idiosyncratic risks) ได้ดีกว่าอย่างมีนัยสำคัญ จะเห็นได้จากค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรที่เป็นผลคูณระหว่างการใช้บริการสถาบันการเงินและรายได้ต่อหัว $d_i^{fin} * Y_{ijt}$ มีค่าเป็นลบและต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญ (ที่ระดับความเชื่อมั่นมากกว่า 99.9% เกือบทุกกรณี)

¹² ตัวแปรนี้ถูกใช้แทนการบริโภครวม (aggregate consumption) ซึ่งมีปัญหาการเบี่ยงเบน (bias) ของผลการประมาณ ผู้อ่านสามารถศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมจากบทความที่อ้างถึงข้างต้นซึ่งจะมีค่าเท่ากับหนึ่ง ก็ต่อเมื่อ $j = l$ และ $t = k$ ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเป็นศูนย์

โดยรวมผลการศึกษาที่ได้มีความคล้ายคลึงกับผลการศึกษาของ Alem and Townsend (2013) และ Kinnan and Townsend (2012)

ยิ่งไปกว่านั้น เราสามารถทดสอบสมมติฐานที่ว่า ครัวเรือนที่ใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการสามารถแบ่งปันความเสี่ยงได้ใกล้เคียงกับระดับที่เหมาะสมที่สุด (optimal allocation) มากน้อยเพียงใด ด้วยการทดสอบสมมติฐาน $\delta + \theta = 0$ หรือไม่ ตารางที่ 11 แสดงผลการทดสอบสมมติฐานดังกล่าว ซึ่งสรุปได้ว่า เราไม่สามารถปฏิเสธสมมติฐานที่ว่า $\delta + \theta = 0$ กล่าวคือ ครัวเรือนที่ใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการ สามารถแบ่งปันความเสี่ยงได้ใกล้เคียงกับระดับที่เหมาะสมที่สุด ผลการวิเคราะห์ส่วนนี้คล้ายคลึงกับข้อสรุปใน Alem and Townsend (2013) และ Kinnan and Townsend (2012)

ตารางที่ 10: ผลการประเมินค่าของ Fixed Effect Risk-Sharing
โดยใช้ระยะทางไปยังธนาคารสาขาเป็นตัวแปรเครื่องมือ

	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	ประเทศ
Y_{ijt}	0.197***	0.195***	0.204***	0.203***
	0.197***	0.195***	0.204***	0.203***
$d_i^{fin} * Y_{ijt}$	-0.181**	-0.17*	-0.186**	-0.183**
	(0.010)	(0.013)	(0.002)	(0.002)
headage	28.51	20.98	22.92	21.68
	(0.113)	(0.240)	(0.181)	(0.196)
headagesq	-0.479**	-0.40*	-0.403*	-0.375*
	0.479**			
	(0.005)	(0.017)	(0.013)	(0.018)
headfemale	458.9***	481.6***	404.4***	371.7***
	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
Agriculture	17.25	-3.086	9.026	16.82
	(0.758)	(0.955)	(0.866)	(0.749)
Entrepreneur	28.69	3.196	8.265	2.821
	(0.612)	(0.953)	(0.873)	(0.955)
headedu1	-35.69	-35.46	-1.287	-4.597
	(0.432)	(0.414)	(0.973)	(0.895)
headedu2	-80.00	-92.28	-93.34	-75.53
	(0.315)	(0.222)	(0.189)	(0.272)
Observations	12333	12333	12333	12333

หมายเหตุ: p-values ในวงเล็บ และ * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001.

ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน

ตารางที่ 11: ผลการประเมินค่าของ Fixed Effect Risk-Sharing Regression
โดยใช้ระยะทางไปยังธนาคารสาขาที่ใกล้ที่สุดเป็นตัวแปรเครื่องมือ

ผลการทดสอบ	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	ประเทศ
χ^2	0.59	1.00	0.89	1.28
$\Pr > \chi^2$	0.44	0.32	0.35	0.26

ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน

โดยสรุป งานวิจัยที่กล่าวถึงข้างต้นได้ชี้ให้เห็นว่า การใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการสามารถช่วยให้ครัวเรือนจัดการกับความเสี่ยงเฉพาะตัว (idiosyncratic risks) ได้เป็นอย่างดี ซึ่งมีส่วนสนับสนุนแนวคิดของแบบจำลองที่เน้นเรื่องการจัดการความเสี่ยง อย่างไรก็ตามด้วยข้อมูลที่จำกัด การวิเคราะห์ในส่วนนี้ไม่สามารถแยกความแตกต่างระหว่างธนาคารพาณิชย์ และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ได้ ดังนั้น เพื่อให้เห็นความแตกต่าง ผู้เขียนจึงอ้างถึงงานวิจัยของ Kinnan and Townsend (2012) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์มีส่วนช่วยให้ครัวเรือนสามารถจัดการความเสี่ยงได้ดีกว่าธนาคารพาณิชย์ทั่วไป ซึ่งส่วนนี้อาจเป็นผลมาจากระบบเงินกู้ที่ตอบสนองต่อความเสี่ยง (credit risk - contingency system) ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ที่ช่วยให้การบริโภคของครัวเรือนไม่ต้องได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของรายได้มากเกินไป Townsend and Yaron (2001)

4.3.2 บทบาทของสถาบันการเงินต่อการเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship)

เราได้เรียนรู้จากแบบจำลองของ Lloyd-Ellis and Bernhardt (2000) ว่า กลไกหรือบทบาทที่สำคัญของการเงินต่อความเหลื่อมล้ำ คือ การใช้บริการสถาบันการเงินเพื่อช่วยบรรเทา (mitigate) ปัญหาด้านการกักตุน ทำให้ครัวเรือนสามารถเลือกเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) ได้สะดวกมากยิ่งขึ้น ดังนั้น เราจึงควรทดสอบว่า กลไก (mechanism) นี้มีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด

วิธีการทดสอบว่าการตัดสินใจเป็นผู้ประกอบการเป็นผลมาจากปัญหาด้านการกักตุนมากน้อยเพียงใด เริ่มได้รับความนิยหลังจากงานวิจัยชิ้นสำคัญของ Evans and Jovanovic (1989) ซึ่งได้รับการพัฒนาและประยุกต์ใช้กับข้อมูลของประเทศไทย¹³ โดย Paulson and Townsend (2004) ศึกษาบทบาทของข้อจำกัดทางการเงิน (financial constraints) ต่อการเป็นผู้ประกอบการ โดยใช้ข้อมูล Townsend Thai Data จากการสำรวจครั้งแรกในปี 2540 งานวิจัยกลุ่มนี้ทดสอบบทบาทของข้อจำกัดทางการเงิน โดยอาศัยข้อสรุป (implication) ที่สำคัญข้อหนึ่งจากแบบจำลองที่ระบุว่า โอกาสในการเลือกเป็นผู้ประกอบการจะเพิ่มขึ้นตามมูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือนอย่างไม่เป็นเชิงเส้น (nonlinear) ดังแสดงในภาพที่ 11 ดังนั้น เราจึงวิเคราะห์ปัญหาดังกล่าว ด้วยการประมาณค่าสมการการเลือกเป็นผู้ประกอบการต่อไปนี้

$$y_i = \alpha + \beta \ln w_i + \gamma X_i + \varepsilon_i \quad (7)$$

โดยที่	y_i	คือตัวแปรหุ่น (dummy variable) ที่มีค่าเท่ากับ 1 ถ้าตัวแทน j เลือกเป็นผู้ประกอบการ ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเป็นศูนย์
	$\ln w_i$	คือลอการิทึมของระดับความมั่งคั่งก่อนช่วงเวลาที่พิจารณา (prior wealth) ของครัวเรือนที่ตัวแทน j เป็นสมาชิก
	X_i	คือลักษณะ (characteristics) ของครัวเรือน

¹³ Pawasutipaisit and Townsend (2011) นำเสนอหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชี้ให้เห็นว่า ระบบการเงินในประเทศไทยยังไม่สมบูรณ์ (imperfect capital markets) เห็นได้จากการที่ครัวเรือนที่มีผลตอบแทนต่อการลงทุนที่สูง ยังอาศัยเงินออมเป็นแหล่งทุนหลัก

ค่าสัมประสิทธิ์ที่เราให้ความสนใจคือ β ซึ่งบ่งบอกถึงบทบาทของมูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือนต่อการเลือกเป็นผู้ประกอบการ โดยหากค่าสัมประสิทธิ์ β มีค่ามากกว่าศูนย์อย่างมีนัยสำคัญ เราจะสรุปว่าครัวเรือนน่าจะเผชิญกับปัญหาข้อจำกัดด้านการเงินในการเลือกเป็นผู้ประกอบการ

Kilenthong and Rueanthip (2014) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกเป็นผู้ประกอบการโดยให้ความสำคัญกับทั้งการใช้บริการสถาบันการเงิน (financial access) และการพัฒนาทักษะการเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurial skill formation) จากการช่วยธุรกิจที่บ้าน งานวิจัยชิ้นนี้ ใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel Survey) ระหว่างปี พ.ศ. 2549 ถึง

ปี พ.ศ. 2555 ซึ่งมีจำนวนกลุ่มตัวอย่างมากกว่า Townsend Thai Data และครอบคลุมพื้นที่ชุมชนเมือง (urban) นอกจากนี้ ด้วยกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่พอทำให้เราสามารถวิเคราะห์การเลือกเป็นผู้ประกอบการจากกลุ่มตัวอย่างที่ยังไม่เคยเป็นผู้ประกอบการในการสำรวจครั้งแรกได้ ซึ่งช่วยให้เราวัดมูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือนในปีก่อนที่เราจะพิจารณาการเลือกเป็นผู้ประกอบการ ทำให้ไม่ต้องเผชิญปัญหาการเบี่ยงเบน (bias) ที่อาจจะเกิดขึ้น เนื่องจากมูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือนที่จริงแล้วเป็นผลมาจากการตัดสินใจเลือกเป็นผู้ประกอบการ

ตารางที่ 12 แสดงผลการประมาณค่าตามสมการการเลือกเป็นผู้ประกอบการ (7) โดยใช้วิธีการแบบ logit การวิเคราะห์ในส่วนนี้เราพิจารณาการตัดสินใจเลือกเป็นผู้ประกอบการที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2550 สำหรับตัวอย่างที่ไม่ได้เป็นผู้ประกอบการในปี พ.ศ. 2549 นั่นคือ เราถามว่า ปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการเลือกเป็นผู้ประกอบการใหม่ในปี พ.ศ. 2550 ผลการวิเคราะห์ในสมการที่ 1 ชี้ให้เห็นว่า มูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือน (ในปี พ.ศ. 2549) มีผลกระทบเชิงบวก หรือมีส่วนเพิ่มโอกาสในการเลือกเป็นผู้ประกอบการอย่างมีนัยสำคัญ (ที่ระดับความเชื่อมั่นมากกว่าร้อยละ 95) ผลลัพธ์นี้เป็นหลักฐานที่บ่งบอกได้ว่า ข้อจำกัดทางการเงินมีผลต่อการเลือกเป็นผู้ประกอบการของครัวเรือนในประเทศไทย ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Evans and Javonavic (1989) ในประเทศสหรัฐอเมริกา และ Paulson and Townsend (2004) ในประเทศไทย

ตารางที่ 12: ผลการประมาณค่าโอกาสการเปลี่ยนเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) โดยวิธี logit estimation

	All	FinAccess	NoFinAccess	AllwithInteraction
age	0.157*** (0.000)	0.199*** (0.000)	0.146*** (0.000)	0.157*** (0.000)
agesquared	-0.00175*** (0.000)	-0.00228*** (0.001)	-0.00160*** (0.000)	-0.00175*** (0.000)
female	-0.215* (0.035)	0.195 (0.311)	-0.382** (0.002)	-0.214* (0.035)
rural	-0.0622 (0.572)	0.0880 (0.722)	-0.104 (0.404)	-0.0619 (0.573)
primary	0.137 (0.261)	0.424 (0.063)	0.00395 (0.978)	0.137 (0.263)
secondary	0.116 (0.437)	0.222 (0.460)	0.0772 (0.654)	0.114 (0.444)
vocational	-0.00885 (0.967)	-0.200 (0.722)	0.0149 (0.948)	-0.00226 (0.991)
bachelor	-0.955***	-1.564*	-0.861**	-0.947***

	All	FinAccess	NoFinAccess	AllwithInteraction
	(0.000)	(0.037)	(0.002)	(0.000)
masterandups	-1.413	-13.77	-1.319	-1.389
	(0.052)	(0.991)	(0.072)	(0.057)
familyBusiness	0.355**	0.609*	0.257	0.353**
	(0.005)	(0.010)	(0.089)	(0.006)
helpfamily	0.0156***	0.0119	0.0176***	0.0156***
	(0.000)	(0.068)	(0.000)	(0.000)
unemployment	0.224	0.118	0.293	0.227
	(0.103)	(0.676)	(0.064)	(0.099)
ln_rwealth	0.0605*	0.132*	0.0364	0.0417
	(0.039)	(0.034)	(0.273)	(0.207)
finaccess	-0.308**			-1.116
	(0.006)			(0.102)
finaccessxln_rwealth				0.0813
				(0.227)
Constant	-6.750***	-9.007***	-6.180***	-6.568***
	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
Observations	9,465	3,072	6,393	9,465

หมายเหตุ: p-values อยู่ในวงเล็บ และ * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$.

ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน

สิ่งที่น่าสนใจมากกว่านั้นคือ บทบาทของการใช้บริการสถาบันการเงิน (financial access) ต่อการเลือกเป็นผู้ประกอบการ ซึ่งในที่นี้ เราจะพิจารณาจากบทบาทของมูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือนต่อการเลือกเป็นผู้ประกอบการ โดยที่ หากการให้บริการสถาบันการเงินสามารถลดหรือขจัดปัญหาข้อจำกัดทางการเงิน (financial constraints) ได้ เราควรจะเห็นว่าบทบาทของมูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือนของผู้ที่ใช้บริการสถาบันการเงิน ควรจะมีบทบาทต่อการเลือกเป็นผู้ประกอบการน้อยกว่าอีกกลุ่มหนึ่ง นั่นคือ ค่าสัมประสิทธิ์ของมูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือน β ในสมการการเลือกเป็นผู้ประกอบการ (7) ของผู้ใช้บริการสถาบันการเงิน ควรจะมีค่าต่ำกว่าค่าสัมประสิทธิ์ของผู้ที่ไม่ใช้บริการสถาบันการเงิน

อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์เบื้องต้นกลับให้คำตอบที่ตรงกันข้ามกับสมมุติฐานดังกล่าว กล่าวคือ ค่าสัมประสิทธิ์ β ในสมการการเลือกเป็นผู้ประกอบการ (7) ของผู้ใช้บริการสถาบันการเงินมีค่าสูงกว่าและมีนัยสำคัญทางสถิติ (ดูสมการที่ 2 ในตารางที่ 12) ในขณะที่ ค่าสัมประสิทธิ์ β ในสมการการเลือกเป็นผู้ประกอบการ (7) ของผู้ใช้บริการสถาบันการเงินมีค่าต่ำกว่าและไม่มีความนัยสำคัญทางสถิติ (ดูสมการที่ 3 ในตารางที่ 12) ผลการวิเคราะห์ส่วนนี้ได้รับการยืนยันจากการวิเคราะห์โดยใช้ตัวแปรที่เป็นผลคูณระหว่างการให้บริการสถาบันการเงินและลอการิทึมของมูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือน $d_i^{fin} * \ln w_i$ ซึ่งมีค่าเป็นบวกแต่ไม่มีความนัยสำคัญทางสถิติ (ดูสมการที่ 4 ในตารางที่ 12)

หากพิจารณาในเบื้องต้น เราอาจจะสรุปว่า การให้บริการสถาบันการเงินแบบทางการไม่ได้มีส่วนช่วยให้ครัวเรือนมีปัญหาด้านการกู้ยืมมากขึ้น อย่างไรก็ตาม หากเราพิจารณาอย่างลึกซึ้ง จะเห็นได้ว่า ผลการวิเคราะห์ข้างต้นอาจเป็นผลมาจากการที่ตัวอย่างสองกลุ่มนี้ต่างกันมากจนทำให้ไม่สามารถเปรียบเทียบกันได้โดยตรง ซึ่งดูได้จากความแตกต่าง

ระหว่างค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรต่าง ๆ ของกลุ่มที่ใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการและกลุ่มที่ไม่ใช้บริการฯ (เปรียบเทียบสมมติที่ 2 และ 3 ในตารางที่ 12) ความแตกต่างระหว่างกลุ่มนี้อาจจะทำให้ผลการประมาณค่ามีการเบี่ยงเบน เนื่องจากการเลือกใช้บริการ (selection bias) ซึ่งคล้ายคลึงกับข้อค้นพบใน Paulson and Townsend (2004) นอกจากนี้ อีกปัญหาหนึ่งที่สำคัญคือ การประมาณค่าความมั่งคั่งในงานวิจัยชิ้นนี้ไม่ได้รวมเอามูลค่าของอสังหาริมทรัพย์ที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของเข้าไปด้วย เนื่องจากไม่มีข้อมูลดังกล่าว ซึ่งอาจเป็นสาเหตุทำให้ผลการวิเคราะห์เบี่ยงเบนได้เช่นกัน ดังนั้นในอนาคตผู้วิจัยจะพยายามแก้ปัญหาความเบี่ยงเบนดังกล่าว ด้วยวิธีการทางเศรษฐมิติ และจะใช้แหล่งข้อมูลอื่นที่สามารถวัดระดับความมั่งคั่งได้ดีมากยิ่งขึ้น

โดยสรุป เราพบว่า ข้อจำกัดทางการเงินเป็นปัญหาต่อการเลือกเป็นผู้ประกอบการในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม เรายังไม่สามารถหาหลักฐานยืนยันได้ว่า สถาบันการเงินแบบทางการสามารถช่วยบรรเทาปัญหานี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการเบี่ยงเบนของการวิเคราะห์ หรือเป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นก็เป็นได้

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

บทความนี้เริ่มต้นด้วยการสรุปความรู้เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ในประเทศไทย และปรับข้อมูลให้เป็นปัจจุบันที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยภาพรวม ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ของประเทศไทยอยู่ในระดับสูง แต่มีแนวโน้มสูงขึ้นแต่อย่างใด ส่วนความเหลื่อมล้ำด้านการบริโภคอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าและมีแนวโน้มลดลงที่ชัดเจนกว่าความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ นอกจากนี้ยังพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างค่าดัชนี Theil-L ของรายได้ต่อหัว และค่าเฉลี่ยรายได้ต่อหัวมีลักษณะเป็นแบบตัวยูกลับหัว (inverted U-shaped) ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของ Kuznets' curve บทความนี้ยังแสดงให้เห็นว่า ความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสของประเทศไทยยังอยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจ โดยพิจารณาจาก transition probability matrix ของฐานะของครัวเรือน

บทความนี้ให้ความสำคัญกับบทบาทของปัจจัยด้านการเงินต่อความเหลื่อมล้ำเป็นพิเศษ โดยแสดงหลักฐานที่ชี้ว่า การใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการมีบทบาทสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้และความเหลื่อมล้ำทางโอกาส ซึ่งจะเห็นได้จาก สัดส่วนของความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่ม (between group inequality) เมื่อแบ่งกลุ่มโดยใช้ปัจจัยด้านการเงิน และความแตกต่างระหว่างโอกาสที่จะเลื่อนขึ้นฐานะของครัวเรือนที่ใช้และไม่ใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการ นอกจากนี้ เรายังนำเสนอหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการและความเหลื่อมล้ำที่พบว่ารายได้จากการประกอบธุรกิจมีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้อย่างมาก ซึ่งเป็นหลักฐานที่สนับสนุนว่าการประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการมีบทบาทสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำด้วยเช่นกัน

ยิ่งไปกว่านั้น บทความนี้นำเสนอกลไกหรือช่องทางที่ระบบการเงินมีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำได้ ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ช่องทางหลัก ดังนี้ (1) การจัดการความเสี่ยง ซึ่งมีหลักการสำคัญคือ การใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการมีส่วนช่วยให้ผู้ใช้บริการสามารถจัดการกับความเสี่ยงเฉพาะตัว (idiosyncratic risks) ได้ดีกว่า ทำให้สามารถลงทุนในกิจกรรมที่มีผลตอบแทนสูงแต่ความเสี่ยงสูงกว่าได้ (2) การเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับประกอบธุรกิจ ซึ่งมีหลักการสำคัญคือ การใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการมีส่วนช่วยให้ครัวเรือนสามารถเลือกประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) ได้ง่ายขึ้น เนื่องจากการใช้บริการสถาบันการเงินช่วยลดปัญหาข้อจำกัดทางการเงิน (financial constraints) หลักฐานเชิงประจักษ์ใน Jeong and Townsend (2008) ชี้ให้เห็นว่า แบบจำลองทั้งสองแบบสามารถอธิบายการขยายตัวทางเศรษฐกิจและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทยได้ดีพอสมควร และไม่สามารถสรุปได้ว่าแบบจำลองกลุ่มใดอธิบายข้อมูลได้ดีกว่ากัน นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ที่ใช้ข้อมูลของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับแบบจำลองทั้งสองอีกด้วย ซึ่งชี้ให้เห็นว่า สถาบันการเงินสามารถช่วยให้ผู้ใช้บริการสามารถจัดการกับความเสี่ยงเฉพาะตัว (idiosyncratic risks) ได้เป็นอย่างดี แต่ยังไม่พบหลักฐานว่าสถาบันการเงินสามารถช่วยเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการ อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์ส่วนหลังนี้ยังต้องได้รับการปรับปรุงเพื่อแก้ปัญหาความเบี่ยงเบนต่อไป

โดยสรุป จากองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยในอดีตและผลการวิเคราะห์ของผู้เขียนเอง ผู้เขียนเชื่อว่า ระบบสถาบันการเงินมีบทบาทสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ผ่านทั้งกลไกการจัดการความเสี่ยง และการเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับประกอบธุรกิจ เช่นเดียวกับ ข้อเสนอใน Jeong and Townsend (2008) ดังนั้น นโยบายของรัฐบาลควรจะต้องให้ความสำคัญกับทั้งสองทางในการเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับประกอบธุรกิจ และช่องทางในการจัดการความเสี่ยง

ในอดีตที่ผ่านมา ภาครัฐบาลได้ให้ความสำคัญและพยายามที่จะแก้ปัญหาข้อจำกัดทางการเงิน (financial constraints) ไม่ว่าจะเป็น การตั้งธนาคารเฉพาะกิจ การอุดหนุนให้อัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าอัตราดอกเบี้ยตลาด และการแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุน อย่างไรก็ตามเรายังไม่สามารถหาหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ยืนยันได้ว่า การให้บริการของสถาบันการเงินสามารถลดปัญหาข้อจำกัดทางการเงินได้อย่างทั่วถึง ผู้เขียนเองเชื่อว่า การตั้งธนาคารเฉพาะกิจ และการอุดหนุนให้อัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าอัตราดอกเบี้ยตลาด เป็นนโยบายที่ไม่เหมาะสม เนื่องจากนโยบายกลุ่มนี้มักก่อให้เกิดการบิดเบือนในด้านการจัดสรรทรัพยากร เช่น ครัวเรือนที่ไม่มีความสามารถเพียงพออาจจะเลือกประกอบธุรกิจ และนำเอาปัจจัยทุนที่มีอยู่อย่างจำกัดไปใช้ ทำให้ครัวเรือนที่มีประสิทธิภาพสูงเสียโอกาสในการใช้ปัจจัยทุน ซึ่งจะมีผลทำให้การจัดสรรทรัพยากรทุนขาดประสิทธิภาพได้ เป็นต้น ส่วนนโยบายการแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุนเป็นนโยบายที่มีหลักการที่ดีและไม่ส่งผลเสียต่อการจัดสรรทรัพยากร แต่อย่างไรก็ตาม จากประสบการณ์ที่ผ่านมา เรายังไม่สามารถทำให้นโยบายนี้เกิดผลในวงกว้างได้ ผู้เขียนเชื่อว่าส่วนหนึ่งน่าจะเป็นผลมาจากการที่สถาบันการเงินอาจจะเผชิญกับข้อจำกัดบางอย่าง ที่ทำให้ไม่สามารถออกแบบผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของหลักทรัพย์ค้าประกัน ดังนั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยและกระทรวงการคลังควรทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ ถึงอุปสรรคที่ทำให้นโยบายการแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุนไม่ประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะในแง่ของข้อจำกัดของกฎหมายหรือแนวปฏิบัติที่มีอยู่

นอกจากนี้ ภาครัฐบาลควรส่งเสริมและเปิดโอกาสให้สถาบันการเงินสามารถออกแบบผลิตภัณฑ์ที่จะช่วยให้ครัวเรือนที่เป็นผู้ประกอบการสามารถจัดการความเสี่ยงได้ดียิ่งขึ้น ผู้เขียนเชื่อว่า การปรับปรุงข้อกำหนดและกฎหมาย และการเพิ่มการแข่งขันของสถาบันการเงิน จะช่วยผลักดันให้สถาบันการเงินออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมและประโยชน์ต่อการจัดการความเสี่ยงได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญการปรับเปลี่ยนข้อกำหนดและกฎหมายเป็นนโยบายที่ไม่สิ้นเปลืองทรัพยากร ซึ่งแตกต่างจากการตั้งองค์กรของรัฐบาลขึ้นมาเพื่อดำเนินกิจการที่เอกชนสามารถทำได้อยู่แล้ว

ยิ่งไปกว่านั้น ภาครัฐบาลควรส่งเสริมและเปิดโอกาสให้สถาบันการเงินสามารถออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ผสมผสานผลิตภัณฑ์เงินกู้และผลิตภัณฑ์ที่ช่วยจัดการความเสี่ยงเข้าด้วยกัน อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อครัวเรือนที่ขาดแคลนหลักทรัพย์ แต่ต้องการเป็นผู้ประกอบการ ซึ่งมักจะเป็นลูกค้าที่มีความเสี่ยงสูงในมุมมองของสถาบันการเงิน ข้อเสนอแนะส่วนนี้ได้รับการสนับสนุนเพิ่มเติมจากงานวิจัยที่ศึกษาบทบาทของความสามารถในการจัดการกับความเสี่ยงและการประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการ ซึ่งได้รับความสนใจมากขึ้นในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา งานวิจัยของ Karlan et al. (2012), Bianchi and Bobba (2013) และ Keats (2012) เป็นตัวอย่างงานวิจัยชิ้นสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า ความสามารถในการจัดการความเสี่ยงมีบทบาทสำคัญต่อการเลือกประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการ โดยมีบทบาทมากกว่าข้อจำกัดด้านการเงินเสียด้วยซ้ำ ผู้เขียนเชื่อว่า การผสมผสานทั้งสองส่วนเข้าด้วยกันจะช่วยให้สถาบันการเงินสามารถให้บริการครัวเรือนกลุ่มนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้ครัวเรือนที่มีความสามารถสูงแต่ยากจน สามารถเป็นผู้ประกอบการและเลื่อนฐานะของตนขึ้นได้ อันจะมีผลทำให้ปัญหาความเหลื่อมล้ำลดน้อยลงไปในที่สุด

Acknowledgement

The author would like to thank Thailand National Statistics Office (NSO), Financial and Economic Data for Research (FEDR), and Research Institute for Policy Evaluation and Design (RIPED) for data supports. In addition, the author also thanks Ms. Wasinee Junthorn, Ms. Fairus Abdullah, Dr. Patarapan Odton, and especially Mr. Kittipong Rueanthip for helping this research all along

References

- Alem, M. and Townsend, R. (2014). An Evaluation of Financial Institutions: Impact on Consumption and Investment Using Panel Data and the Theory of Risk-Bearing. *Journal of Econometrics*.
- Banerjee, A. and Newman, A. (1993). Occupational choice and the process of development. *Journal of Political Economy*, 101 (2): pp. 274-298.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., and Levine, R. (2007). Finance, inequality and the poor. *Journal of Economic Growth*, 12(1): pp. 27--49.
- Bianchi, M. and Bobba, M. (2013). Liquidity, risk, and occupational choices. *The Review of Economic Studies*, 80(2): pp. 491-511.
- Bourguignon, F. (1979). Decomposable income inequality measures. *Econometrica*, 47(4): pp. 901-920.
- Clarke, G., Xu, L.C., and Zou, H.-f. (2013). Finance and income inequality: Test of alternative theories. *Annals of Economics and Finance*, 14(2): pp. 491-516.
- Evans, D.S. and Jovanovic, B. (1989). An estimated model of entrepreneurial choice under liquidity constraints. *Journal of Political Economy*, pp. 808--827.
- Fang, Z. and Sakellariou, C. (2013). Evolution of urban--rural living standards inequality in Thailand: 1990--2006. *Asian Economic Journal*, 27(3): pp. 285-306.
- Giné, X. and Townsend, R.M. (2004). Evaluation of financial liberalization: a general equilibrium model with constrained occupation choice. *Journal of Development Economics*, 74(2): pp. 269-307.
- Greenwood, J. and Jovanovic, B. (1990). Financial development, growth, and the distribution of income. *Journal of Political Economy*, 98(5).
- Ikemoto, Y. and Uehara, M. (2000). Income inequality and Kuznets' hypothesis in Thailand. *Asian Economic Journal*, 14(4): 421--443.
- Jauch, S. and Watzka, S. (2011). Financial development and income inequality. Technical report, CESifo working paper: Fiscal Policy, Macroeconomics and Growth.
- Jeong, H. (2008). Assessment of relationship between growth and inequality: micro evidence from Thailand. *Macroeconomic Dynamics*, 12(S2): pp. 155--197.
- Jeong, H. and Townsend, R. (2007). Sources of tfp growth: Occupational choice and financial deepening. *Economic Theory*, 32(1): pp. 179--221.
- Jeong, H. and Townsend, R.M. (2008). Growth and inequality: Model evaluation based on an estimation-calibration strategy. *Macroeconomic Dynamics*, 12(S2): pp. 231--284.
- Karlan, D, Osei, R.D, Osei-Akoto, I, and Udry, C. (2012). Agricultural decisions after relaxing credit and risk constraints. Technical report, National Bureau of Economic Research.
- Keats, A. (2012). Occupational choice in rural Kenya: Using subjective expectations data to measure credit and insurance constraints. Technical report.
- Kilenthong, W.T. (2014). Financial Access and Risk Bearing Ability of Thai Households. Working Paper.
- Kilenthong, W.T. and Rueanthip, K. (2016). The Impact of Family Business Apprenticeship on Entrepreneurship and Survival of Small Businesses: Evidence from Thailand. PIER Discussion Paper.
- Kinnan, C. and Townsend, R. (2012). Kinship and financial networks, formal financial access, and risk reduction. *American Economic Review*, 102(3): pp. 289--293.

- Kunieda, T., Okada, K., and Shibata, A. (2011). Finance and inequality: How does globalization change their relationship? *Macroeconomic Dynamics*, pp. 1-38.
- Kuznets, S. and Jenks, E. (1953). *Shares of Upper Income Groups in Income and Savings*. NBER Books.
- Lerman, R.I. and Yitzhaki, S. (1985). Income inequality effects by income source: a new approach and applications to the United States. *The Review of Economics and Statistics*, pp.151--156.
- Lloyd-Ellis, H. and Bernhardt, D. (2000). Enterprise, inequality and economic development. *Review of Economic Studies*, 67(1): pp.147--168.
- Motonishi, T. (2006). Why has income inequality in thailand increased?: An analysis using surveys from 1975 to 1998. *Japan and the World Economy*, 18(4): pp. 464--487.
- Paulson, A.L. and Townsend, R. (2004). Entrepreneurship and financial constraints in Thailand. *Journal of Corporate Finance*, 10(2): pp. 229-262.
- Pawasutipaisit, A. and Townsend, R. (2011). Wealth Accumulation and Factors Accounting for Success. *Journal of Econometrics*, 161(1), pp. 56-81.
- Paweenawat, S.W. and McNown, R. (2014). The determinants of income inequality in Thailand: A synthetic cohort analysis. *Journal of Asian Economics*, 31: pp. 10-21.
- Piketty, T. and Goldhammer, A. (2014). *Capital in the Twenty-first Century*. Harvard University Press.
- Ray, D. (1998). *Development Economics*. Princeton University Press Princeton, NJ.
- Rueanthip, K. (2012). The urban-rural income inequality in Thailand: 1996-2011. *The Economic Science*, 60(2): pp. 25-43.
- Rueanthip, K., Panpiemras, J., and Bisonyabut, N. (2013). Thailand's economic growth after 1992: Was that growth pro-poor? *TDRI Quarterly Review*, 28(3): pp. 3-9.
- Sen, A. (1997). *On Economic Inequality*. Clarendon Press.
- Shorrocks, A.F. (1980). The class of additively decomposable inequality measures. *Econometrica*, pp. 613-625.
- Townsend, R. (2011). *Financial systems in developing economies: growth, inequality and policy evaluation in Thailand*. Oxford University Press.
- Townsend, R.M. and Ueda, K. (2006). Financial deepening, inequality, and growth: a model-based quantitative evaluation. *Review of Economic Studies*, 73(1): pp. 251-293.
- Townsend, R.M. and Yaron, J. (2001). The credit risk – contingency system of an Asian development bank. *ECONOMIC PERSPECTIVES-FEDERAL RESERVE BANK OF CHICAGO*, 25(3): pp. 31-48.

ภาคผนวก

คำอธิบายตัวแปรในตารางที่ 10

headage	แทนอายุของหัวหน้าครัวเรือน
headagesq	แทนอายุของหัวหน้าครัวเรือนยกกำลังสอง
headfemale	แทนตัวแปรหุ่นสำหรับเพศของหัวหน้าครัวเรือน โดยมีค่าเท่ากับหนึ่งถ้าหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศหญิง ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเท่ากับศูนย์
Agriculture	แทนตัวแปรหุ่นสำหรับอาชีพเกษตรกรของครัวเรือน โดยมีค่าเท่ากับหนึ่งถ้าครัวเรือนทำอาชีพเกษตรกร ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเท่ากับศูนย์
Entrepreneur	แทนตัวแปรหุ่นสำหรับอาชีพค้าขายของครัวเรือน โดยมีค่าเท่ากับหนึ่งถ้าครัวเรือนทำอาชีพค้าขาย ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเท่ากับศูนย์
headedu1	แทนตัวแปรหุ่นสำหรับการศึกษาระดับมัธยมของหัวหน้าครัวเรือน โดยมีค่าเท่ากับหนึ่งถ้าหัวหน้าครัวเรือนจบการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษาแต่ไม่เกินระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเท่ากับศูนย์
headedu2	แทนตัวแปรหุ่นสำหรับการศึกษาระดับสูงของหัวหน้าครัวเรือน โดยมีค่าเท่ากับหนึ่งถ้าหัวหน้าครัวเรือนจบการศึกษาสูงกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเท่ากับศูนย์

คำอธิบายตัวแปรในตารางที่ 12

age	แทนอายุของตัวอย่าง
age squared	แทนอายุของตัวอย่างยกกำลังสอง
female	แทนตัวแปรหุ่นสำหรับเพศของตัวอย่าง โดยมีค่าเท่ากับหนึ่งถ้าตัวอย่างเป็นเพศหญิง ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเท่ากับศูนย์
rural	แทนตัวแปรหุ่นสำหรับที่ตั้งของครัวเรือน โดยมีค่าเท่ากับหนึ่งถ้าครัวเรือนตั้งอยู่นอกเขตเทศบาล ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเท่ากับศูนย์
primary	แทนตัวแปรหุ่นสำหรับการศึกษาระดับประถมศึกษาของตัวอย่าง โดยมีค่าเท่ากับหนึ่งถ้าระดับการศึกษาสูงสุดของตัวอย่างคือระดับประถมศึกษา ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเท่ากับศูนย์
secondary	แทนตัวแปรหุ่นสำหรับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาของตัวอย่าง โดยมีค่าเท่ากับหนึ่งถ้าระดับการศึกษาสูงสุดของตัวอย่างคือระดับมัธยมศึกษา ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเท่ากับศูนย์
vocational	แทนตัวแปรหุ่นสำหรับการศึกษาอาชีวศึกษาของตัวอย่าง โดยมีค่าเท่ากับหนึ่งถ้าระดับการศึกษาสูงสุดของตัวอย่างคือระดับอาชีวศึกษา ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเท่ากับศูนย์
bachelor	แทนตัวแปรหุ่นสำหรับการศึกษาระดับปริญญาตรีของตัวอย่าง โดยมีค่าเท่ากับหนึ่งถ้าระดับการศึกษาสูงสุดของตัวอย่างคือระดับปริญญาตรี ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเท่ากับศูนย์
master and ups	แทนตัวแปรหุ่นสำหรับการศึกษาที่สูงกว่าระดับปริญญาตรีของตัวอย่าง โดยมีค่าเท่ากับหนึ่งถ้าระดับการศึกษาสูงสุดของตัวอย่างสูงกว่าระดับปริญญาตรี ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเท่ากับศูนย์
family Business	แทนตัวแปรหุ่นสำหรับธุรกิจครัวเรือน โดยมีค่าเท่ากับหนึ่งถ้าตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่ทำธุรกิจ ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเท่ากับศูนย์
help family	แทนจำนวนชั่วโมงต่อสัปดาห์ที่ช่วยงานธุรกิจครัวเรือน (ในกรณีที่ไม่มีธุรกิจจะมีชั่วโมงทำงานเป็นศูนย์)

unemployment	แทนตัวแปรหุ่นสำหรับการว่างงาน โดยมีค่าเท่ากับหนึ่งถ้าตัวอย่างมีสถานะว่างงานในปีก่อนหน้า ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเท่ากับศูนย์
ln_rwealth	แทนลอการิทึมของระดับความมั่งคั่งที่แท้จริงก่อนช่วงเวลาที่ใช้พิจารณา (prior real wealth) ของครัวเรือนที่ตัวอย่าง ซึ่งปรับให้เป็นค่าที่แท้จริงโดยใช้ดัชนีราคาผู้บริโภค (consumer price index)
fin access	แทนตัวแปรหุ่นสำหรับการใช้บริการสถาบันการเงิน โดยมีค่าเท่ากับหนึ่งถ้าตัวอย่างฝากเงินหรือได้รับเงินกู้จากสถาบันการเงิน ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเท่ากับศูนย์
fin access x ln_rwealth	แทนผลคูณระหว่าง fin access และ ln_rwealth